

vårt försvar

FÖR FRED, FRIHET, FRAMTID

Nr 2 2004 maj

**Stigande
förväntningar**

RBS 70 vinner i längden

RBS 70 är fortfarande den givna ledaren inom korträckviddigt luftvärn. Den finska arméns upphandling av RBS 70 och ASRAD-R nyligen visar att båda systemen hävdar sig i konkurrens med de senast utvecklade missilsystemen på marknaden. Det som framförallt gör RBS 70 unik är kombinationen av allmålsförmåga och ostörbarhet.

Den nya BOLIDE-missilen tillför småmålsförmåga och 8 kilometers räckvidd. Med det nya nattsiktet BORC kan RBS 70 effektivt bekämpa mål dygnet runt.

Saab Bofors Dynamics – engaged in precision

SAAB BOFORS DYNAMICS

Saab Bofors Dynamics AB · 691 80 Karlskoga

Tel 0586-810 00 · Fax 0586-857 00 · www.saab.se

SAAB

OBS! Nytt telefonnummer till allmänna försvarsföreningens expedition.

vårt försvar

FÖR FRED, FRIHET, FRAMTID

allmänna försvarsföreningens tidskrift.
Debatt om säkerhetspolitik och totalförsvaret.
Utkommer med fyra nummer per år.

Ansvarig utgivare:
Marianne af Malmberg

Redaktör:
Bo Hugemark

Redaktion och expedition:
allmänna försvarsföreningen, se nedan.

Redaktören personligen:
Bolmsövägen 24, 168 55 Bromma
Tel/Fax: 08-87 15 78
E-post: bo.hugemark@war-and-peace.se

Redaktionskommitté:
Redaktör Olof Santesson, ordförande
Generalsekr. Ulf Rubarth, aff
Överstelöjtnant Rolf Lindén, aff K
Överstelöjtnant Stefan Ring, FHS
Avdelningsdirektör Hans Zettermark, FHS
Förste forskare Niklas Granholm, FOI
Utredare Mattias Jennerholm, KBM

Prenumeration: 200 kr/helår

Lösnummer: (beställs hos expeditionen)

Annonser: Redaktionen

Annonspriser:
Helsida: 4.800 kr Halvsida: 3.000 kr
Kvartsida: 2.100 kr Åttondelssida: 1.500 kr

Fyrfärg:
Helsida: 9.300 kr Halvsida: 7.500 kr
Kvartsida: 6.500 kr

Layout och sättning:
Ulf Hansson och Annette Hofvander

Tryck:
Abrahamsons Tryckeri AB Karlskrona
ISSN 0042-2800

Tidningens uppfattning framgår av ledarsidan.
För åsikter framförda i övrigt redaktionellt material svarar respektive författare.

aff

FÖR FRED, FRIHET, FRAMTID

allmänna försvarsföreningen, aff, är en ideell förening, fristående från myndigheter och politiska partier. Föreningens ändamål är att, som självständig organisation, skapa insikt om Sveriges säkerhetspolitiska situation och landets behov av ett starkt totalförsvaret för att trygga vår fred, frihet och framtid.

Ordförande: Marianne af Malmberg

Vice ordförande: Lars Olsson

Generalsekreterare: Ulf Rubarth

Expedition:
Telefon(svarare) 08-678 15 10.
Fax: 08-667 22 53
Postadress: Teatergatan 3, 5 tr
111 48 Stockholm
Bankgiro: 482 8885
Postgiro 127 11-8
E-post: aff@aff.a.se
Hemsida: <http://www.aff.a.se>

allmänna försvarsföreningen vill verka för en försvarsdebatt med god spridning. Publicering av artiklar införda i **vårt försvar** medges med angivande av källan. Ekonomiska villkor avtalas med respektive författare.

innehåll

Nr 2 2004 Årgång 115

Framsidan:

EU-utvidgningen firas i Bryssel.

Men varför så tyst i Sverige om NATO-utvidgningen, sid. 4. Vilka problem får EU med Cypern, sid. 7. EU:s säkerhetspolitik innebär krav på Sverige, sid. 13. Försvarsmaktens problem därvidlag sid. 5, 18 och 29. Danmarks problem med försvarsförbehållet, sid. 33.

Foto: Europeiska Unionen

Läs:

Nästa oroshärd?

Iran utsätts för så starkt inre och yttre tryck att dess förutsättningar att fortleva i sin nuvarande politiska utformning är små, hävdas i en artikel på sid. 36.

Foto: Stefan Forsell

Ledare:

Något har hänt! 4

Porträttet:

Erik Lidén: Nye ÖB kräver besked om åtgärder mot terrorism 5

Staffan Heimerson: Bittra citroner 7

Litteratur:

Bo Hugemark: En film om orsaken till Nordens frihet 9

Ossian Grahn: Kriget i östra Kongo 10

Lars Wedin: En säkerhetsstrategi för EU – och Sverige 13

Referat:

Olof Santesson: Tjäna på RAKEL för blått samband 15

Föreningsnytt:

aff:s Länskonferens och årstämma 16

Debatt:

Petter Wulff: Anpassning till vad? 17

Eino Tubin: Lös upp låsningarna! 18

Jan Linder: Alliansfriheten har tjänat oss illa 20

Karin Måwe: Ny strategi mot farliga ämnen 23

Andres Muld: Teknisk infrastruktur 24

Litteratur:

Nils André: Om ständiga och återfunna grannar vid Östersjön 27

Olof Santesson: Skapa förbanden som fyller måttet 29

Nicola Clase: Danmark: Från fotnotsland till ambitiös allierad 33

Stefan Forsell: Iran och "The Greater Middle East" 36

Nästa nummer, 3/04, utkommer i början av oktober.
Manusstopp 27 augusti.

Något har hänt!

Förvisso har det hänt – och händer – dramatiska saker runtom i Europa och världen. Förvisso har också den inrikespolitiska scenen varit fylld av intressanta skådespel, tragedier såväl som farsor. Men detta är nog inte den enda förklaringen till att den mest genomgripande förändringen av det säkerhetspolitiska mönstret i vårt närområde på ett halvsekel gått nästan spårlost förbi i den svenska debatten.

Det gäller naturligtvis de baltiska staternas inträde i NATO. Om deras EU-inträde talar vi stora ord, om NATO-medlemskapet, deras första prioritet, hörs inte mycket.

Man kan naturligtvis säga att hälsan tiger still. EU-utvidgningen har omgivits med missljud om övergångsregler och dylikt; nu gäller det dränka dem i vackra ord. NATO-utvidgningen har skapat lugn och säkerhet, ytterligare befäst tron att alla militära hot försvunnit. Inte så mycket att orda om.

Och äntligen har vi sluppit den svåra säkerhetspolitiska balansgången. Att vilja främja baltarnas självständighet men inte riktigt våga. Att hjälpa dem in i NATO men inte riktigt våga säga det.

I början av 1990-talet spelade vårt land en aktiv roll för att få ut de ryska trupperna ur Baltikum. Sverige bidrog till att stärka baltstaternas suveränitet, bl.a. genom att stödja deras uppbyggnad av nationella försvar. Fast försiktigt, det dröjde länge innan ett enda vapen skeppades över. Vapenhjälp skulle kunna tolkas som underförstådda löften om väpnad hjälp i krig.

Så kom den tid i mitten av 1990-talet då NATO-utvidgningen började diskuteras och väst stod inför dilemmat att

göra en så mjuk start att Ryssland kunde fås att acceptera den men samtidigt inte lämna den som verkligen behövde alliansens garantier, balterna, helt ute i kylan. USA:s ögon föll på Sverige. I en nyutkommen memoarbok, *Från Tallinn till Turkiet* skildrar Henrik Liljegren, ambassadör i Washington 1993-97 hur det en tid rådde stark entusiasm såväl hos Bill Clinton som hos Göran Persson för tanken att Sverige skulle ta på sig en ledande roll i Östersjöområdet. Men Sverige fick strax kalla fötter, bl.a. för att balterna klargjorde att ett NATO-medlemskap hade hög prioritet. Och att öppet stödja detta var för riskabelt. ”Vad tyckte ryssarna? Vad skulle Rörelsen säga?”, är Liljegrens beska tolkning av de svenska motiven.

Emellertid satsade Sverige på en omfattande vapenhjälp, dock utan att klart säga att detta var menat att hjälpa balterna att uppfylla kraven i NATO:s Membership Action Plan (MAP).

Nu kan vi upprepa standardfrasen att det är bra om varje stat uppnår sina säkerhetspolitiska mål och glömma hela problemet.

Eller kan vi inte det? De baltiska staternas motiv för medlemskap var garantier mot framtida ryska hot. De är inte övertygade om att sådana försvunnit för all framtid. De känner sig litet ensamma i sin geografiska situation och sin litenhet. De gör ingen hemlighet av att de gärna skulle se Sverige och Finland som regionala stöd inom NATO.

Men inga nya hot lär uppstå snabbt och dramatiskt. Vi kan fortsätta att samarbeta mer och mer med NATO i alla avseen-

den utom artikel 5, de ömsesidiga säkerhetsgarantierna.

Ointresset är sålunda förståeligt. Om en sak inte är trasig, låt bli att laga den, säger ordspråket. För närvarande har vi inget säkerhetsunderskott; NATO-frågan är därför inte aktuell. Rentav dödfödd, ty år av neutralitetsretorik under det kalla kriget har fått många svenskar att förknippa NATO med krig och fara, en reflex som förstärks varje gång NATO-länder inbegrips i strids handlingar, även om det rör sig om aktioner för att stoppa våld som i det f.d. Jugoslavien.

Mera märkligt är att det som hänt inte märks i den svenska försvarsdebatten. Försvaret är ändå något som måste planeras långsiktigt. Den utbildning vi organiserar och den materiel vi skaffar idag bestämmer försvarets förmåga för decennier.

Försvaret inriktas nu främst mot internationella insatser. Att sådana kan bli aktuella i dagens Europa visar samtidshistorien. Och historien har nog inte tagit slut.

Ingen har emellertid vågat avskrivna risken för framtida starkare väpnade angrepp. De högteknologiska hot som Försvarsmakten nu anpassas till att möta förutsätter rimligen sådana scenarier. Men nu, liksom under den senare delen av kalla kriget beskrivs de militära operationerna som en affär enbart mellan oss och angriparen. Det var en vrångbild då och det är det ännu mer nu, när vi ligger inbäddade i en allians. Om det skulle komma till krigshandlingar i norra Europa kommer vi att dras in, och vi kommer att föra kriget i samverkan med allierade. Att inte ta hänsyn till dessa realiteter när man utvecklar det nya försvaret är, milt sagt, inte klokt. ■

Erik Lidén:

Nye ÖB kräver besked om åtgärder mot terrorism

”Modern teknik och utbildning kostar stora pengar. Den verkligenheten måste ansvariga politiker snabbt ta till sig”.

General Håkan Syrén, kustartilleri- och amfibieutbildad, har startat sin ÖB-period med hög fart och tydliga besked och krav på regering och riksdag efter tillträdet den 1 januari 2004. De fyra första månaderna på ÖB-posten har präglats av Försvarsbeslutsunderlaget som lämnades till regeringen den 27 februari.

– Jag har all anledning att kräva tydliga svar om uppgifter och resurser i ett skede av total ominriktning av det svenska försvaret med en i EU-perspektiv ny inriktning av svensk säkerhetspolitik. De internationella insatserna med svensk trupp och ledning måste kunna kombineras med en användning av dessa förband i det territoriella försvaret av Sveriges gränser och landområden. Strävan måste alltså vara att skapa militära enheter som kan användas både internationellt och nationellt.

ÖB Håkan Syrén

Foto: Försvarets Bildbyrå/Anders Sjöden

Särskilt tryck lägger Håkan Syrén på bekämpning av den upptrappade terrorismen, nu även tydlig i Europa. Han kräver att regeringen fattar beslut om att militära enheter skall kunna sättas in jämsides med polisens resurser i särskilt svåra situationer. Händelserna i Ådalen 1931 får inte hindra effek-

tiv bekämpning av internationell terrorism.

– Det är klart att polisen har huvudansvaret för upptäckt och bekämpning av terrorism, men det vore aningslöst att inte använda militära kunskaper och resurser om det hettar till i Sverige. Svenska folket skulle ►

inte acceptera en militär passivitet om människor och institutioner hotas i vårt eget land.

Ett annat krav som Håkan Syrén tar upp är personalpolitiken i Försvarsmakten. I dag har många äldre officerare fortfarande kunglig fullmakt, vilket i princip innebär att de inte kan avskedas. ÖB kommer därför i låga ekonomiska nivåer att deklarerat att arbetsbrist råder och därmed varsla minst 2 500 av dagens officerare om avsked. Regeringspropositionen i september kommer att visa om dessa unika åtgärder i svensk försvarspolitik blir nödvändiga.

– Vi har i dag en medelålder på 39 år i försvaret. Den är för hög och måste sänkas. En metod är att införa kontraktsanställning och på ett vettigt sätt slussa ut personal i det civila samhället när det har gått 10-15 år efter första anställning. Kontrakt skall också kunna införas för de värnpliktiga som av beredskapskäl och utlandstjänstgöring snabbt skall vara tillgängliga. Den tid är förbi då det förräddställda invasionsförsvaret väntar på mobilisering. I dag och i framtiden måste vi ha insatsförband som direkt kan gå i strid, i Sverige och då det gäller utomlands efter FN- och EU-beslut.

– Denna utveckling är svår att förklara för medborgarna och även för dem som är politiker. Det krävs en attitydförändring nu då det kalla krigets avslutning ligger 15 år tillbaka i tiden. 11 september 2001 i USA och 11 mars 2004 i Madrid har påmint oss om terrorismens bistra och förödande verklighet. Fred och frihet innebär även i framtiden en svensk försvarsmakt, men den måste vara kontinuerligt insatt och därmed smalare och vassare.

ÖB understryker att en insatt mindre försvarsnumerär i Sverige och utomlands drar betydligt högre kostnader än

tidigare försvarsansträngningar. De nya förbanden blir av förklarliga skäl betydligt befäls-tätare än de gamla brigaderna. Lönerna är också högre i dag.

– Ett svenskt kompani till Liberia i år är något helt annorlunda än ett skyttekompani för 10-15 år sedan. Detta måste också märkas när vi mönstrar och tar ut 14 000 värnpliktiga till grundutbildning, GU. Dagens situation med 2 000 unga soldater som inte fullbordar sin GU är oacceptabel och jag har begärt att Pliktverket med för-tur skall utreda dessa problem. Urvalsprocess och läkarundersökning måste kanske ytterligare förbättras.

Håkan Syrén har också hos försvarsministern krävt att få ett starkt inflytande när nya chefer utses i Högkvarteret. Om detta har blivit fallet från 1 april får läsaren avgöra när denna text läses i maj.

– Ledningsansvar och terrorismbesked var två huvudpunkter när jag tackade ja till ÖB-posten. Högste chefen i ett företag måste få utse sina närmaste chefer i ledningsorganisationen. Det är för mig självklart.

Materielbeställningar för många miljarder kronor är av planerings- och utvecklings-skäl redan gjorda. ÖB försöker nu skjuta på en del och avstå från en del flygplan.

– Däremot behövs de 64 senaste JAS-planen som är toppmoderna och anpassade till internationella strukturer. Vi försöker tillsammans med Saab att hyra ut eller sälja de JAS-plan som inte behövs i framtida divisioner. Jag har också förhoppningar om att kunna avyttra en del stridsvagnar och andra stridsfordon som blir övertaliga.

ÖB understryker att EU:s krav på Battlegroups påverkar

svensk försvarsplanering. Stående förband med hög beredskap och i successiva övningar med andra länder är sedan år en del av den militära verkligheten i Sverige.

En 45-minutersintervju med en dynamisk och intellektuell general som Håkan Syrén går fort, men vårt samtal skapade en förståelse för den framtida försvarsinriktningen, även hos en reservmajor från ärorika Bodens fästning med inriktning österut.

– Personligen drar jag mig inte för att använda hårda nypor. Det behövs i dag med ändrade uppgifter och resurser. Inget är heligt, men modern teknik och utbildning kostar stora pengar. Den verkligheten måste ansvariga politiker snabbt ta till sig, annars kan inte ställda krav på oss i försvarsmakten infrias. ■

Erik Lidén är frilansjournalist och styrelseledamot i aff

Fakta ÖB Håkan Syrén

Född: 1952

Familj:
Hustru och tre barn 19-25 år

Utbildning:
Sjökrigsskolan 1973 (KA),
MHS stabskurs 1982-84,
US Naval War College 1988-89,
FHS, chefskursen Solbacka
1997, US Naval Postgraduate
School, SIDMC, 1998

Befattningar:
1990 sektionschef Marinstaben,
1992 amfibiebataljonchef,
1994 brigad- och regements-
chef KA 1 i Vaxholm, 1996 chef
för operativ inriktning HKV,
1999 försvarsdepartementet,
1999 chef MUST, 2004 ÖB

Ledamot i Örlogsmannasällskapet, Krigsvetenskapsakademien och Internationella Institutet för Strategiska Studier (IISS), London.

Adjutant hos H M Konungen 1988-96.

Intressen: Båtar och bilar, har dock avyttrat flera veteranbilar.

Bittra citroner

EU:s utvidgning och framtid diskuteras. Det finns oro. Men på en punkt har EU lyckats – som ett fredsskapande projekt. Men med grekcyprioterna som medlemmar förs en hätskhet och rasism in i organismen.

Grekcyprioternas ledare, president Tassos Papadopoulos.

Foto: Europeiska Unionen

Den unga kvinnan var bara ett eko av sitt lands grekiskcypriotiska ledare och politiker någon vecka innan Cypern skulle bli medlem i EU.

Kvinnan serverade mig en kopp sött och sumpigt kaffe på en bar i Larnaca. Jag hade frågat hur hon skulle rösta i den förestående folkomröstningen – ja eller nej – till återförening mellan Cyperns större grekiska sydliga del och dess mindre turkiska nordliga.

”Aldrig i livet.”

”Varför inte åtminstone försöka bli sams?”

”Med dom!? Då ska de ha en del av bidragen vi får från EU. Vi jobbar hårt medan turken bara sitter på sin bak, gäspar och gör ingenting.”

En grekcypriotisk röst. Typisk. Oförblommerat rasistisk. Vi och dom.

Hätskhetens facit

FN:s generalsekreterare Kofi Annan hade personligen arbe-

tat med planen. Den lades fram i god anda. Ön skulle vara en lös federation med stort självbestämmande inom de respektive folkgrupperna. De livliga, småväxta och högljudda, flitiga och affärssinnade grekerna kan behålla sin framgångsrika livsstil, de mera saktmodiga, mindre driftiga turkarna sin. Grekerna skulle återfå väsentliga landområden, som turkarna ockuperat.

Grekcyprioternas ledare, president Tassos Papadopoulos sådde metodiskt misstro: Annan-planen är ”liktydig med etnisk rensning”. Hans tidning Kypros Simera manade: ”Cypern tänker inte begå självmord.”

Omvärlden har nu hätskhetens facit. På en ö bara obetydligt större än Gotland röstade 76 procent av de 650.000 grekerna emot återförening medan 65 procent de 150.000 turkarna röstade för. Utgången var ett slag på käften på FN och en tankeställare för EU, som avsatt miljardfonder för att bekosta återföreningen.

Än sen? Vem bryr sig?

Ingen. Men vi borde. För EU-idealens skull.

EU beprövat fredprojekt

Alla organisationer har en roll och i dem finns en kärna – om än i olika grad – som ger dem identitet och legitimitet. Föränta Nationerna är sålunda till för alla nationer, stora och små, onda och goda, demokratier och diktaturer. Det är dess raison d'être. NATO:s syfte är försvar, ytterst att vinna krig, och medlemsländerna lever med garantin och förpliktelsen att för dem gäller en för alla, alla för en.

EU står på annan grund. När vi talar om EU är det ofta i problemtermer: ska Västeuropa översvämmas av ”sociala turister” när nu åtta forna kommunistiska öststater anslutits? Vi talar i hybristermer: EU har fler invånare än USA. Med det följer mindervärdeskomplexet: ... men EU har ingen militär styrka, Europas länder är som försvars- och krigsmakter impotenta. Utrikespolitiskt är EU en dvärg. Vi talar i organisationstermer: Bryssel är bara en massa byråkrati, EU-parlamen-

tet är en pratkvart utan lagstiftande befogenhet.

Men EU:s verkliga och stabila grund är, att den europeiska unionen är ett nu beprövat fredsprojekt. Unionen kom – förenklad – till för att förhindra att två av kontinentens genom historien krigande stammar, teutonerna och gallerna, tyskarna och fransmännen, aldrig mera skulle kriga.

För medlemskap krävdes också lidelse för demokratin. Spanien hade en modern, exportinriktad ekonomi i 70-talets början och rumsrena ministrar inom handel och industri. Men landet styrdes av en självutnämnd diktator med blodiga händer. Censur och angiveri ingick i det möjliga systemet. Spanien kunde inte ens drömma om att skicka in en ansökan om medlemskap.

På denna punkt – peace in our time – är EU en jublande succé. Det är på liknande vis alldeles klart att senare EU-medlemmar inte visar aggressioner mot sina grannar eller sina minoriteter. Italien och Österrike kan leva med varandra trots frågan om det italiensktstyrda men tyskspråkiga Sydtyrolen. Belgiens valloner och flamländare framhärdar i sin egenart men använder inte våld mot varandra.

Det handlar om att inte gå i krig av chauvinistiska skäl och att vi inte öser förakt över människor inom våra egna gränser

Snabbt och slarvigt

Men EU hade sänkt garden, när det i våras släppte in tio nya medlemmar. Utvidgningen var naturligtvis principiellt bra, ett modigt drag, när ingen med bestämdhet kan säga att han vet utfallet – om utvidgningen med öststater som medlemmar löser stagnationen bland väststaterna, om det är en vitamininjektion eller en förlamande spruta.

Men det hade gått snabbt och slarvigt till. Slovakien miss-handlar både i sitt system och i

enskilda mänskliga handlingar sina många romer. Slovenien vägrar erkänna minoritetens legitimitet.

Tidigare medlemmar hade inte kommit in med lika lätt-sinnig kontroll.

FN-dalt

Värst är fallet Cypern. Ön har haft självständighet sedan 1960. Redan 1964 hade grekerna med översittarmetoder mot turkarna och i strid med konstitution och internationella överenskommelser visat sin strävan mot "enosis" (enande med Grekland och därmed utsättande turkarna för faror). Det tvingade FN att sända in trupper. Dessa finns kvar i dag, 40 år senare. 1974 försökte grekerna i en fascistisk kupp ansluta hela landet till den då juntastyrda diktaturen i Grekland. I ett kort krig invaderade Turkiet från fastlandet och försvarade konstitutionen och minoritetens rättigheter.

Kriget skapade en grekisk flyktingström om 180.000 människor. Ön delades. Turkarna skaffade sig mera mark än de rimligen och rätteligen skulle ha. FN har genom en buffertzonen sett till att övergreppen från båda sidor varit få och små. Ända sedan de första oroligheterna strax efter självständigheten från brittiskt kolonialstyre har FN daltat med det lilla rikets stora politiska egon. När år ut och år in hyggligt tänkta förhandlingar om folkgruppernas återförening misslyckades – oftast genom ohemula grekiska krav – utropade 1983 turkarna sitt eget land, Turkiska Republiken Norra Cypern, som emellertid inte erkänns av omvärlden.

Paradoxalt resultat

EU hade tänkt sig att **hela** Cypern skulle bli medlem. Därför lades så många kol på försöken till återförening. Turkarna tackade ja till försöken. Grekerna sa nej.

Det paradoxala resultatet är att nejsägarna i söder är de en-

da som släpps in som medlemmar i det nu till 25 nationer utvidgade EU. Öns turkar fortsätter att stå utanför.

Rättvist? Sportsligt? Knappast.

Men värre är att på grund av omvärldens daltande genom fyrtio år lever det lilla Cypern i inbillningen att det är viktigt. Öns greker tillmåtar disharmonin med öns turkar samma världspolitiska dignitet som disharmonin mellan israeler och palestinier.

I sin nonsensvärld betraktar de gränslinjen mellan norr och söder, mellan turkar och greker, där den med höga taggtrådstängsel löper genom Nicosia och sätter upp plakat på vilka de skamlöst jämför sig med Berlin: "Vi är den sista delade huvudstaden i världen."

Nedkladdad fredssträvan

EU:s sammanträdesrum, kommissionens arbete, parlamentets sessioner kommer de närmaste åren att präglas av livsavgörande debatter och beslut om till exempel förhållandet mellan "det nya Europas" atlantiska, amerikavänliga stämningar kontra det gamla Europas, Frankrikes, Tysklands antiamerikanism, om nykomlingarna verkligen kan känna sig välkomna, om unionen med sin vikande ekonomi kan erbjuda fred och framsteg, och om den ska – och kan – vidgas ytterligare och innesluta Bulgarien, Rumänien, Kroatien och Turkiet.

Jisses, frågor på liv och död, framtid, optimism och dysterhet.

Räkna med att en övergripande fredssträvan ofta kommer att kladdas ner med surdegen från Nicosias sydsida, de gapiga, grälsjuka grekernas förakt och översitteri gentemot turkarna.

Det är inte en slump att den cypriotiska nationallitteraturens pärla bär titeln "Bittra citroner". ■

Staffan Heimerson är journalist och författare

Bo Hugemark:

En film om orsaken till Nordens frihet

För någon tid sedan konstaterade president Tarja Halonens i en kommentar till det svenska försvarets fortsatta rasering, att Finland inte som Sverige kan låta grannarna betala för sin säkerhet. Det var ett yttrande med djupa historiska rötter, till den tid då den östra rikshalvan fick utstå de svåraste påfrestningarna i våra krig med Ryssland.

Ett senare exempel är Finlands kamp i Vinterkriget och Försättningskriget. Ett utsnitt ur sistnämnda kan nu beskådas på svenska biografier i filmen *Framom främsta linjen*. I en intervju med huvudpersonen i TV svarade denne på frågan vad filmen kunde ge en svensk publik: "Den kan förklara varför Sverige slapp få Sovjetunionen som närmsta granne. Det räcker en bra bit".

Huvudpersonen är den numera svenske lärdomsgiganten, f.d. ställföreträdande riksbibliotekarien Harry Järv, 82 år och med obruten mental vitalitet. Han porträtterades av Stefan Forss, finsk försvarsforskare, som till en av Järvs frontkamrater i förra numret (1/2004) av **vårt försvar**.

Filmen bygger på hans krigserfarenheter som finländsk officer vid svenskspråkiga 61. infanteriregementet (IR 61). Han förekommer i filmen i egen person i några sammanbindande berättande avsnitt; hans roll i övrigt spe-

Före aktionen mot stödjepunkten "Fågeln".

Foton: Harry Järv. Ur boken *Permanent patrullverksamhet*.

las ypperligt av Tobias Zilliacus, som till en krigsveteran. Stefan Forss har skrivit manus. Filmveteranen Åke Lindman – som för övrigt själv spelade en roll i den första filmatiseringen av Väinö Linna's "Okänd soldat" – har producerat och regisserat.

Harry Järvs krigserfarenheter är inte bara muntliga hågkomster. Han bar alltid kameran med sig i ett avklippt stövelskaft, när han med män ur sin pluton gick ut för att förstöra ryska motståndsnästen och ta fångar. Hans foton har ställts ut på svenska Armémuseum och finska Krigsmuseet. 2002 gavs de ut i en fotodagbok *Permanent patrullverksamhet*, en utsökt liten volym utgiven på Scriptum förlag i Vasa.

I den ovan nämnda inter-

vjun motsade Järv blygsamt intervjuarens påstående om hans stora lärdom med att säga att han inte var en särskilt kunnig person men att han kunde tre saker, kommatering ("fast det är inte en särskild efterfrågad kunskap numera"), fotografering ("fast det hinner jag inte så mycket nu") och närstrid ("det kunde jag då, det visste man om, även på andra sidan").

Såväl fotograferings- som närstridsförmågan dokumenteras i filmen. I några scener får vi se hur plutonchefen Järv ställer upp sin styrka inför patrulluppdraget för fotografering, varefter det verkliga fotot klipps in. Det ger litet extra tidsprägel, och man kan också konstatera att filmen är mycket verklighetstroget gjord. ▶

Det är ingen film med teatraliska scener och chockeffekter, men en helt trovärdig och realistisk skildring av patrullverksamheten vid fronten under standot mellan offensiven 1941 och det ryska massanfallet 1944. En lågmäld beskrivning av livet i korsun, av ett ledarskap fritt från preusseri, byggt på kamratskap och lugn patriotism. (Harry Järv har klokt nog engagerats i den svenska militära ledarskapsutbildningen)

Ett annat inklippt foto är av sköterskan Margit Lindmark, när hon lägger om bandaget på hans ben sedan han i september 1943 fått vänstra foten avsliten av en trampmina. Från sjuksängen i Sverige kunde Järv vanmäktigt lyssna till nyheterna om den sovjetiska storoffensiven på Karelska näset.

Filmens avslutande del fokuseras på överste Alpo Marttinen, chef för IR 61 och striden vid Tienhaara, ett av dessa avgörande slag som räddade Finlands självständighet och därmed kanske också vår frihet.

Filmen är planerad att under maj-juli visas två veckor i följande städer i nämnd ordning: Uppsala, Malmö, Lund, Örebro, Linköping och Västerås, Om Du får en chans att se den, käre läsare, missa den inte!

Bo Hugemark är vårt försvars redaktör

Foto: Anders Hansson

Ossian Grahn:

Kriget i östra Kongo

Ett exempel på den nya verkligheten för en svensk officer.

Han tillhör det fåtal svenskar som i modern tid har lett en brigad i strid. Brigadgeneral Jan-Gunnar Isberg är sedan förra året ställföreträdande chef för FN:s militära styrkor, MONUC, med omkring 11 000 man FN-trupp i den Demokratiska Republiken Kongo. Tidigare har han bl.a.

tjänstgjort på Cypern, i Libanon, Makedonien, Bosnien, Afghanistan samt haft ansvar för materielöverföring till de baltiska staterna.

Nu har FN ännu en gång valt honom till chef för en brigad – styrkan som sedan marscherar för det fredsupprätthållande arbetet i Kivuprovinser-

Fakta om Kongo

Namn:

Demokratiska Republiken Kongo, DRC, tidigare Zaire och Belgiska Kongo. Även kallat Kongo Kinshasa för att skilja det från det lilla landet Kongo Brazzaville i norr.

Antal invånare:

Över 50 miljoner varav 70 procent bor på landsbygden.

Huvudstad:

Kinshasa, med omkring sex miljoner invånare.

Yta:

2,3 miljoner kvadratkilometer, fem gånger så stort som Sverige och nästan lika stort som hela Västeuropa.

Officiellt språk: Franska.

Självständigt från Belgien 1960. 1965-1997 leddes landet av diktatorn Mobutu. Denne avsattes av Laurent Kabila som mördades 2001 och efterträddes av sin son Joseph Kabila. 1998 inleddes stridigheter mellan en rad gerilla- och milisgrupper samt regeringstroga styrkor och utländska intressen. Kriget beräknas ha skördad över tre miljoner dödsoffer innan fred slöts 2003.

En övergångsregering styr landet i väntan på fria val 2005. FN-operationen MONUC inleddes 1999 och består i dag av 10 800 FN-soldater.

na i Kongo. Arbetet kommer i hög grad att inriktas på att avväpna och repatriera de rwandiska, ugandiska och burundiska rebellgrupperna, totalt cirka 20 000 man.

– Därtill står integreringen av före detta milismän in i den nationella armén för dörren. Slutligen finns tiotusentals Mayi-Mayi-män, ett slags hemvärn under självständiga krigsherrar. Dessa väpnade grupper är ansvariga för många övergrepp och utgör ett säkerhetsmässigt hot mot civilbefolkningen och fredsprocessen, säger Jan-Gunnar Isberg.

Han tror att arbetet kommer att få en helt annan karaktär än då han i juli 2003 utsågs

till chef för Ituribrigadens 4 800 FN-soldater.

– Fredsprocessen har kommit längre i Kivuprovinserna. Milisgrupperna är accepterade politiskt på det nationella planet, med sina ledare på poster som vicepresidenter och ministrar.

Då han förra året omedelbart efter sin ankomst till FN-missionen skickades till nordöstra Kongo som chef för Ituribrigaden var läget mera spänt och ovisst.

Ny FN-praxis

I september kom brigaden i strid med den dominerande UPC-milisen. Under två dygn stod slaget om distrikthuvudstaden Bunia med omkring 130 000 invånare. FN:s säkerhetsråd beslutade att MONUC skulle verka under FN-stadgans sällan tillämpade sjunde kapitel.

Med behärskad kraft slår Jan-Gunnar Isberg sin blåa baske i bordet mellan två uppställda böcker. Dessförinnan har han smugit in den långsamt på samma plats.

– Det är skillnaden, enligt kapitel sju får FN visa musklerna som finns där någonstans bakom orden. Bunia innebar en ny och nödvändig praxis, i framtiden kommer FN att agera så.

Freden måste vinnas gång på gång, ytterst med vapenmakt och FN har de militära möjligheterna, säger Jan-Gunnar Isberg.

Han är en storvuxen, gråhårig man i 50-årsåldern som just visat runt i sitt hus i utkanten av huvudstaden Kinshasa, ett stenkast från president Kabilas gamla residens. Det tillfälliga hemmet ligger på en höjd och det känns svalare där än i den kaotiska tiomiljonersstadens centrum, som trots att det ännu bara är januari dallrar i hettan. Ituribrigadens uppgift är tills vidare löst, och general Isbergs mödor som chef för Kivubrigaden ligger ännu någon månad fram i tiden.

Han trivs, berättar om le-

darstil, barnsoldater och sin hustrus målningar.

– Fina är dom, men själv målar jag inte. Hinner knappt läsa heller, annat än rapporter. Senaste bok var Leopolds vålnad (Om Belgiens grymma kolonialisering av Kongo).

– En god ledare måste kunna ställa stora krav och samtidigt ta hand om människor, det kan i den enkla situationen handla om något trivialt som ett leende.

– Vissa milisgrupper består till 20 procent av barn, men vår policy är att unga milismän betraktas som barn först från den stund de avväpnas.

Bunia och en stor del av Ituridistriktet kontrollerades av den ugandiska armén fram till mars 2003, då armésoldaterna evakuerades. Tomrummet fylldes snabbt av de krigförande miliserna UPC, stammen Hema, FNI och stammen Lendu. 1000-tals civila dog i strider och massakrer. UPC kom att dominera Bunias centrala och norra delar och FNI fanns i de södra förorterna. Efter samråd mellan FN och EU skickades en franskledd styrka, IEMF, i vilken den omtalade svenska specialstyrkan ingick, till Bunia.

FN:s anseende på spel

– Ordningen återställdes i betydande grad och inga vapen fick förekomma synligt. Under augusti och september tilltransporterades Ituribrigaden. Samtidigt lämnade IEMF-styrkan Kongo. Bunia var som ett inneslutet brohuvud. Alla transporter skedde med flyg. Från staden kunde dock övriga delar av det militatäta Ituridistriktet nås med FN-trupp följd av humanitär hjälp. Häri från skulle operationerna utgå för att få slut på övergrepp och massakrer.

– Den stora frågan var om FN kunde hålla Bunia och effektivt verka i en Kapitel 7-operation. Här stod mycket på spel, inte minst FN:s anseende.

Under första hälften av september fortsatte våldet, på en

låg nivå men med daglig eldgivning. FN lyckades stoppa smärre skärmytslingar mellan Hema och Lendu men den 13 september stod det klart att UPC hetsade sina anhängare till upplopp.

– Den 14 september deklarerade jag därför att alla demonstrationer var förbjudna och utropade Bunia med omnejd till en vapenfri zon.

Följande dag inneslöt FN UPC-gerillans högkvarter och genomförde en sökoperation. Portar och dörrar forcerades med våld. Trädgårdarna genomsöktes med minsökare.

– Vi fann ett stort antal vapen, ammunition, minor och kommunikationsutrustning. Därutöver påträffades ett femtiotal gömda militiamän och de tre högsta militära cheferna för UPC. Samtliga arresterades.

Ingen släpptes sedan igenom FN:s checkpoints längs vägarna en halvmil från stadskärnan. I själva staden upprättades tillfälliga spärrar för att försvåra militians och demonstrationernas rörelser. Två plutoner höll ställningarna mot FNI i söder. Helikoptrar cirklade oavbrutet i luften för att följa folkmassornas rörelse. Under morgontimmarna började UPC-anhängare att samlas. Stora skaror av civila och militiamän närmade sig över fälten från norr, detta för att undvika FN:s checkpoints. På eftermiddagen växte folksamlingarna längs Boulevarden i centrum, och plötsligt utbröt skottlossning. Detta var signalen som startade striderna. 100-tals civilklädda militiamän strömmade ur husen där de gömt sig. Huvudgatan, Boulevarden, blev snabbt en krigsskådeplats.

– Jag satte in delar av en bataljon för att rensa boulevarden från söder till centrum. Vi lät pansarfordonen rycka fram på bredden och infanteriet längs husväggarna. Vi blev kontinuerligt påskjutna från de anslutande gatorna, besvarade elden och rensade kvarter för kvarter.

En annan bataljon var sedan tidigare grupperad i stadens centrum. Den blev inledningsvis trängd från alla håll när dolda skyttar öppnade eld från de omgivande husen. Bataljonchefen bildade vagnborg med pansarfordonen, höll demonstranterna på avstånd och besvarade eldgivningen.

– När gatorna rensats söder om bataljonen gav jag på plats bataljonchefen order att skingra upploppen norrut.

Infanteriet ryckte nu fram på linje med pansarfordonen bakom. I två omgångar öppnade man eld mot aggressiva folksamlingar; först över huvudet, därefter i marken framför.

– När de ändå attackerade tvingades vi skjuta mot benen. När skymningen kom var alla upploppshärdarna under kontroll och eldgivningen upphörde gradvis. Ytterligare cirka tjugo milismän, som agerat demonstrationsledare, arresterades.

Den 16 september tidigt på morgonen fortsatte demonstrationerna, men de tre bataljonerna lyckades efterhand skingra folksamlingarna. Helikopterbesättningarna rapporterade samtidigt om nya grupper av militiamän, som rundade vägsräddarna och närmade sig Bunia.

– En av våra attackhelikoptrar engagerades och ett fordon slogs ut. Efter två möten under dagen med militians politiska ledning förklarade UPC för mig att man accepterade FN:s krav.

Kritik och erkännande

Den blodiga kraftmätningen mellan FN och militian var med detta över för denna gång, och civila krafter organiserade de följande veckorna fredsmarscher med tusentals deltagare. Jan-Gunnar Isbergs agerande blev föremål för pressens och flera internationella organisationers granskning.

– Jag utsattes snabbt för kritik för att jag attackerat det politiska högkvarteret. Efterhand som

vapenfynd redovisades och militian senare under dagen visade sitt rätta ansikte ersattes kritiken av erkännande. Amnesty angrep oss senare med anklagelser om att vi torterat arresterade, men led enligt min mening en prestigeförlust när läkare konstaterade att uppgifterna var felaktiga, säger Jan-Gunnar Isberg.

Flera gånger återkommer han till hur viktigt det var att FN inte tvingades bort från Bunia och menar att det i slutändan handlar om respekten för världssamfundet.

Sin egen framtid i Kongo jämför han med annat hjälparbete om än med vapen som medel istället för insamlingar.

– Jag kanske inte är så bra på att stoppa mynt i bössor på stan, detta är mitt bidrag. ■

Ossian Grahn är frilansjournalist

Händelser sedan intervju gjordes

Jan-Gunnar Isberg avbröt i mars tillfälligt arbetet med att sätta upp Kivubrigaden. På grund av nya oroligheter skickades han åter till Bunia för att konfrontera UPC-milisen. Under mitten av mars ledde han från helikopter och från marken fyra stora operationer med syftet att slå till mot UPC-milisens kärnområden.

– Vi slog bland annat ut deras brigadstab och andra stöddepunkter. Senare under den mest omfattande operationen gick vi in i ett stort område med tre milisläger. Vår huvudstyrka var utrustad med tjugo pansarfordon. Ett kompani luftlandsattes med helikopter i ryggen på militian. – Militian öppnade snabbt eld och under de närmaste timmarna utkämpades strider över ett stort område. Efterhand tog militian till flykten. Attackhelikoptrarna användes för att bekämpa militians läger. Efter rensningsaktionerna arresterades ett drygt tjugotal militiamän.

Under striderna i Ituri mellan FN och militiagrupperna har sedan augusti åtskilliga tiotal militiamän stupat eller sårats. En FN-soldat har stupat och fyra sårats.

Lars Wedin:

En säkerhetsstrategi för EU – och Sverige

Foto: Försvarets Bildbyrå/Anders Sjöden

Är vi beredda att uppfylla de krav på insatsstyrkor som medlemskapet kräver?

Debatten inför försvarsbeslutet 2004 har sakta börjat. Som vanligt handlar det om pengar och organisation – hur mycket skall budgeten minskas, vilka förband skall läggas ner? Såväl försvarsberedningens ordförande, försvarsministern som överbefälhavaren talar om behovet av ett aktivt insatsförsvar. I sin officiella rapport från februari konstaterar emellertid ÖB att det snarare blir färre insatser. Ingen tycks reagera på denna

uppenbara diskrepans. Överenskommelsen om vårbudgeten tyder på att försvarspolitikerna bara är en restpost i budgetförhandlingarna.

Anledningen till ointresset för försvarsfrågan är kanske att det saknas en tydlig säkerhetspolitisk linje, där försvarspolitikerna kan passas in. När invasionshotet har upphört finns inget att hänga upp denna på. Så har det varit. Men nu finns det faktiskt ett övergripande

strategiskt dokument: EU:s säkerhetsstrategi antaget av Europeiska rådet i december. Här sägs tydligt att vår, d.v.s. EU:s, militära krishanteringsförmåga skall öka. Rimligen måste detta dokumentets målsättningar ligga till grund för det kommande försvarsbeslutet. Vår nationella politik måste ju stå i samklang med vad vi beslutar om på det internationella planet.

EU-fördraget innehåller en beskrivning av unionens övergripande strategiska mål. Skydda gemensamma värden, grundläggande intressen, stärka säkerheten, bevara freden i enlighet med FN-stadgan och befästa demokratin är några av dessa. Den gemensamma försvarspolitikerna är till för att stödja förverkligandet av dessa mål. Denna försvarspolitik var emellertid bara en lös målsättning fram till 1999. Då lanserades denna politik på allvar. Ett militärt kapacitetsmål, 60 000 man insatta inom 60 dagar med ett års uthållighet, lades fast. En militär organisation sattes upp med en militärkommitté stödd av en militär stab. Hårtill kom utveckling av civila instrument för krishantering. Detta steg fullbordades år 2003 då EU genomförde sina första civila och militära operationer.

Det fanns emellertid ingen tydlig skrivning om hur dessa resurser skulle användas och för vilket syfte; EU saknade en övergripande strategi. Under åren som gått sedan 1999 har

denna brist blivit allt tydligare. Våren 2003 lämnade emellertid generalsekretären Solana ett utkast till en sådan strategi. Denna välkomnades av toppmötet i Thessaloniki varefter den förfinades. 12 december antog Europeiska rådet (stats- och regeringscheferna) dokumentet som kallas *A Secure Europe in a Better World* (ett säkert Europa i en bättre värld).

En av strategins utgångspunkter är att inget land ensamt kan hantera dagens svåra problem, samarbete är nödvändigt. En annan är att ett EU bestående av 25 stater med över 450 miljoner invånare och som producerar 25 % av världens BNP med nödvändighet är en global aktör.

Strategin är uppdelad i tre delar: utmaningar och hot, strategiska mål samt konsekvenser för europeisk politik.

Vilka utmaningar och hot står vi inför?

I likhet med nationella svenska dokument konstaterar EU:s dokument att risken för storskaliga krig är liten. Idag är hoten mer varierade, mindre synliga och mer svårförutsägbara. Globaliseringen har ökat Europas beroende och därmed vår sårbarhet. Ett antal specifika hot understryks: internationell terrorism, spridning av massförstörelsevapen, regionala konflikter, sönderfallande stater och organiserad brottslighet. Dessa hot hänger naturligtvis ihop. Det finns en koppling mellan organiserad brottslighet och terrorism. Båda fenomenen är ofta resultat av regionala konflikter som i sin tur åstadkoms av stater som faller sönder. Terrorister med massförstörelsevapen vore ett fruktansvärt hot. Alla dessa fenomen är till sin natur transnationella. Det som hände i Madrid den 11 mars visar att dokumentets betoning av terroristhotet inte är löst prat.

Givet alla dessa hot, vilka bör våra strategiska mål vara? Utgångspunkten är att i en tid

präglad av globalisering är inte de geografiska avstånden avgörande för hur farliga hoten är; geografiskt mer avlägsna hot kan vara farligare än mer närliggande. Vår, d.v.s. EU:s, första försvarslinje ligger därför ofta långt borta. Vidare måste hoten hanteras så tidigt som möjligt; konfliktförebyggande verksamhet är alltså central. EU:s omfattande "verktygslåda" inkluderande militära, politiska, ekonomiska med fler maktmedel gör unionen särskilt väl lämpad att hantera dagens mångfaceterade hot.

Vad skall denna "verktygslåda" då användas till?

Utvidgningen gör att EU får nya gränser. Det är å ena sidan viktigt att unionens nya grannar inte upplever oss som ett hot; å den andra är det viktigt för oss att vi omges av stabila och väl ledda stater som vi kan samarbeta med. Det tydligaste exemplet är förstås Balkan där EU redan nu gör stora insatser tillsammans med USA, Ryssland, NATO m.fl. EU:s insats blir än mer markerad när EU, mot slutet av året, tar över SFOR i Bosnien.

EU och dess medlemsstater kan inte lösa alla problem. Det är därför nödvändigt med en internationell ordning byggd på effektiv multilateralism. Världen behöver starka internationella organisationer, och EU behöver ha ett bra samarbete med dessa. FN intar givetvis en särställning här. Den transatlantiska länken och samarbetet med NATO är också av stor betydelse.

Bland andra viktiga strategiska mål nämns vikten av att bidra till en internationell ordning byggd på folkrätten samt på spridning av demokrati och rättstatens principer.

Vad behöver vi EU-medlemmar då göra?

Vi bör mer aktivt agera för att förverkliga våra strategiska mål. Vi måste skapa en kultur präglad av beredskap att agera ti-

digt, snabbt och när så behövs med kraftfulla, "robusta" insatser. EU måste bli bättre på att samordna de militära och civila delarna av "verktygslådan".

Men "verktygslådan" måste också få ett bättre innehåll. Tillsammans lägger vi 160 miljarder Euro på försvaret. Men vi får inte ut militär effekt i motsvarande grad. Det råder alltså samma problem på EU-nivån som i Sverige: insatta pengar ger relativt lite utefekt. Receptet är detsamma. I likhet med försvarsberedningens ordförande anger Strategidokumentet att vi måste förändra våra försvarsmakter så att de blir mer flexibla, mer mobila och med bättre förmåga att möta dagens hot. Däremot anger EU:s dokument en väg framåt som inte tillräckligt lyfts fram i den svenska debatten, nämligen vikten av samarbete för att skapa de nödvändiga resurserna; man talar om behovet av gemensamma resurser och pooler. Dokumentet ger inga exempel, men det är lätt att inse att det finns många strategiska resurser som bara kan skapas genom samarbete; strategiska sjö- flygtransporter och lufttankning är två sådana.

EU måste också få bättre förmåga att hantera civila resurser för att hantera det kaos som ofta uppstår i även nödvändiga militära interventioners släptåg. Vidare måste medlemsstaterna, för att kunna agera tidigt och rätt, bli bättre på att utbyta underrättelser.

Men goda resurser är inte nog. EU måste bli mycket bättre på att samordna de olika instrumenten. Detta gäller såväl på det gemensamma planet som för medlemsstaternas individuella agerande. Unionen måste också agera för att det internationella samfundet som helhet agerar på ett så ensartat sätt som möjligt mot de gemensamma hoten.

Den som tagit del av försvarsministerns m.fl. inlägg under Sälenkonferensen i januari i år ser att vad som där sades

står i samklang med EU:s säkerhetsstrategi. Denna är alltså inget som på något sätt bör framstå som främmande. Den stora skillnaden är att EU:s dokument är antaget av alla medlemsstaternas regeringar. Det är alltså inget som påtvingats oss; man kan inte komma undan med att säga "EU tvingar oss att...". Men däremot är naturligtvis våra svenska politiker nu ansvariga för att Sverige tar sin del av ansvaret och lägger de värderingar som fastläggs i EU:s – vår gemensamma – strategi till grund för det kommande försvarsbeslutet. Det är, eller borde vara, otänkbart att årets försvarsbeslut leder till något annat än förbättrad förmåga till internationella insatser.

Intressant nog ställs dessa frågor på sin spets nu, när EU:s koncept om snabbinsatta stridsgrupper har kommit upp på agendan. Det handlar här om att medlemsstaterna enskilt eller gemensamt skall sätta upp ett antal stridsgrupper – runt 1500 soldater per grupp – beredda att på kort varsel, efter 15 dagar, sättas in i strid. I första hand tänkes dessa insatser ske på begäran av FN, och huvudscenariot är en insats i Afrika liknande den operation Artemis som EU genomförde i Demokratiska Republiken Kongo förra året.

I detta koncept ställs hela frågan om försvarets omställning på sin spets. Konceptet kräver en stående, välutbildad och välutrustad styrka med hög beredskap som regelbundet övar med andra länders motsvarande styrkor. För att detta skall vara möjligt krävs att det "aktiva insatsförsvaret" inte bara blir en papperstiger. Genom EU:s säkerhetsstrategi har vi förbundit oss att gå åt detta håll. Finns det politisk vilja att förverkliga de goda intentionerna eller...? ■

Lars Wedin är en av ledarna för Försvarshögskolans nya Forum för Säkerhetsstudier.

Olof Santesson:

Tjäna på RAKEL för blått samband

De som svarar för skydd och säkerhet behöver kunna samverka. Tanken på ett gemensamt myndighetssystem för kommunikationer väcktes redan 1942, under andra världskrigets beredskap. Många projekt har sett dagens ljus, men först nu, mer än sextio år senare, börjar med RAKEL ett nationellt system förverkligas – om allt går planenligt.

Om RAKEL informerade tillförordnade enhetschefen vid KBM (Krisberedskapsmyndigheten) Stefan Kvarnerås i samband med **allmänna försvarsföreningens** årsmöte på Armémuseum i Stockholm den 5 maj 2004. Inbjudna till mötet var medlemmar av Förbundet för Sveriges folkförsvar och Stockholms läns försvarskommitté. Hörsalen var glest besatt – många hade nog uppfattat ämnet för smalt och långt bort från försvarsfrågorna. Men de närvarande visade sig i gengäld vara klart engagerade.

RAKEL (Radiokommunikation för effektiv ledning) är ett nät som skall knyta ihop "blåljusmyndigheter". För närvarande räknar man med polisen, kustbevakningen, tull-

verket, kommunala räddningstjänster liksom akut- och ambulanssjukvård. Meningen är också att få in lokala och regionala krisledning i nätet. Det finns heller inget som talar emot att man även skulle kunna nätverka med eldistributionsföretagen (som fallet är i Finland), sjöfarts- och luftfartsverken och ansvariga för vatten och avlopp.

Man utnyttjar försvarets telenät, men i övrigt finns ingen koppling till Försvarsmaktens satsning på NBF, det nätverksbaserade försvaret. Det fann nog några i auditoriet underligt men inte alls överraskande. För utbyggnaden skall man dra nytta av befintliga polis- och brandstationer, men det behöver även byggas en hel del master. Systemet skall vara färdigt 2009, storstäder kommer först ▶

och övre Norrland sist. Gotland kan komma att få en tidigare utbyggnad än vad som gäller i dag.

Starten planeras ske i Skåne i år, men man riskerar att komma i tidsnöd, eftersom Motorola har överklagat beslutet av FMV, Försvarets materielverk, att ge bygguppdraget till ett konsortium av Saab, Nokia och Swedia Networks. Överklaganden är inte ovanliga, men Kvarnerås kallade Motorola för en "dålig förlorare" och fann det hela löjligt.

Ytterst beslutsamt gjorde han klart att det var KBM, med hans RAKEL-enhet, som nu svarar för planering, styrning och kontroll. De som bygger är fabriken och vi är fabriksledningen, sade han myndigt – en erinran om sitt förflutna som polis.

FMV hade tydligen gjort sitt i och med upphandlingen, ett besked som väckte viss förundran på något håll i salen. Talaren genmälde att materielverket inte hade personal för

att hålla i utförandet utan i stället anlitate konsulter. Man förredrog då att köpa direkt från tillverkarna.

RAKEL använder sig av ett befintligt GSM-liknande system TETRA, som bland annat ger uppkoppling på 0,5 sekunder. Att Ericsson inte var med och tävlade om uppdraget fick här sin förklaring. Företaget har slutat med TETRA.

Under frågestunden undrades det över hur tester och verifiering skulle gå till. Svaret blev att det skall KBM ta ansvaret för på sedvanligt sätt med testdokumentation, kravspecificering och testprotokoll.

Flera förundrades över att SOS Alarm inte är med från början. Förklaringen låg i att företagets kommersiella struktur. Intrycket blev att det så småningom skulle komma att tas in i RAKEL. SOS Alarm skulle tydligen komma att anpassa sig.

Invändningar mot att tekniken är gammal bemöttes med att det var den mest prisvärda

lösningen. Hela det landsomfattande projektet skall klaras med två-tre miljarder. I etapp 1 i Skåne är det endast frågan om 150 miljoner.

Skydd mot störningar? Ja, där blev beskedet att det nya systemet snarast var mindre utsett än dagens polisradio, vars frekvenser är kända av "autonoma grupper". Det hade ju visat sig inte minst vid Göteborgskravallerna 2001.

Diskussionen snuddade vid sådant som kommunikation med exempelvis helikopterpiloter, innan man slutade med den nog så viktiga frågan om nätsamarbete med andra länder. Finland har samma system som Sverige skaffar, och i övrigt i Europa rör det sig om litet varierade lösningar, där inte minst Motorola figurerar. Allt skall samordnas, löd ett uppmuntlande och lugnande besked från KBM:s RAKEL-man. ■

Olof Santesson har varit Dagens Nyheters utrikesredaktör

Länskonferens och årsstämma 2004

Onsdagen den 5 maj genomfördes såväl en länskonferens som **aff:s** årsstämma i Stockholm.

Vid länskonferensen deltog representanter för 6 länsorganisationer och 5 styrelsemedlemmar. De frågor som främst diskuterades var medlemsrekrytering där alla var överens om att det krävs att vi får in unga människor och att vi även bör samarbeta med andra organisationer. Vidare hur vi skall göra med vilande länsorganisationer. Inriktningen skall vara att inte lägga ned dem utan försöka finna nya lösningar genom samverkan med andra organisationer med motsvarande intresseinriktning. Spridning av information om planerade arrangemang och referat efteråt diskuterades även. Här är inriktningen att alla skall kunna finna denna information på hemsidan under fliken "arrangemang".

Årsstämman genomfördes i Armémuseets hörsal i närvaro av ett knappt 30-tal medlemmar.

Av förvaltningsberättelsen framgick att resultatet för 2003 blev +903 kkr. Att jämföra med 2002 som gav ett – på 2.979 kkr. **aff:s** tillgångar uppgick vid årsskiftet till knappt 6,5 miljoner kr.

Av styrelsen hade Ingemar Engman avböjt omval. I hans ställe invaldes Ivar Ahlberg.

Ordförande, Marianne af Malmborg och vice ordförande Lars Olsson omvaldes på ett år liksom övriga styrelsemedlemmar: Gunnar Dyhre, Erik A Egervärn, Stefan Forsell, Johan Friberg, Anders Haskel, Erik Lidén, Göran Lindmark, Karlis Neretnieks, Kjell Nilsson, Hugo Nordenfelt, Carol Paraniak, Olof Santesson, Christina Weglert och Kim Åkerman.

Till revisorer omvaldes auktoriserade revisorn Margareta Kleberg och Ekonomichef Clas Hjort samt till revisors-suppleanter auktoriserade revisorn Ewa Ericsson och Ekonomiassistent Christina Hörnfelt.

Till valberedning omvaldes Henning Jansson (sammanställande), Lotta Edholm och Bo Huldt.

Medlemsavgiften för år 2005 fastställdes till oförändrat 200 kr.

Kansliet med stöd av länsorganisationerna har utarbetat en Verksamhetsplan för 2004 vilken presenterades vid årsstämman.

Efter stämman höll enhetschefen vid KBM Stefan Kvarnerås ett mycket uppskattat föredrag om RAKEL (radio-kommunikation för effektiv ledning) avsett för "Blåljus-myndigheterna". Se referat ovan.

Petter Wulff:

Anpassning till vad?

Det har sagts om svenska brandmän, att deras utrustning har nått en sådan fulländning att de kan rädda liv i miljöer, där ingen vanlig människa överlever. Om detta är sant, så är det ett tecken på att tekniken sprungit ifrån räddningsuppgiften. Skulle försvarsmakten kunna hamna i en liknande situation?

Sedan flera år står det klart, att den svenska försvarsmakten ska anpassas till en ny säkerhetspolitisk omvärld. Uppgiften är inte längre att möta en invasion över hav och land utan att möta något annat, som kan drabba landet. Det kan handla om smarta högteknologiska hot. För den uppgiften utvecklas nu ett nätverksbaserat försvar med sensorsystem och datoriserat beslutsstöd. I en del av nätverket tar supersoldaten ”Markus” form – en högteknologisk varelse anpassad till den moderna miljön.

Samtidigt med att man förbereder sig för okända hot här hemma engagerar sig försvarsmakten i insatser utomlands. Där behöver vi inte leta efter konflikterna. De står på rad för hugade västländer att engagera sig i, och Sverige har markerat sin vilja att vara med. Nya ÖB anser att vi framöver bör räkna med fortsatta behov av militära insatser i Irak, Afghanistan och på ”en rad platser” i Afrika (DN Debatt 17/1). Vi kan se miljöerna för oss. Fattiga och rädda människor i länder där den samhällsliga infrastrukturen är mer eller mindre

sönderslagen. Krigare med tämligen enkla vapen.

Internationella militära insatser är till för att få slut på stridigheterna i länder, där soldater ibland agerar långt utanför folkrättens ramar. Att skilja de stridande åt är första steget i en uppgiftskedja, som i slutändan ska göra laglösa länder säkra och återge medborgarna framtidstro. Soldaterna behöver för detta vinna respekt och efter hand också förtroende hos den drabbade befolkningen. Svenska soldater tycks ha gjort det, t.ex. i Kosovo, där förtroende byggts upp genom vardagsinsatser lokalt.

Elitsoldaten ”Markus” förefaller ganska malplacerad i den miljön. Hans högteknologiska skal är knappast ägnat att vinna fattiga och rädda bybors förtroende. Försvarsmakten har alltså ett dilemma. Å ena sidan behöver man bli vassare och låta högteknologiska koncept få utvecklas till allt högre effektivitet, så att man kan möta den kvalificerade angriparen. Å andra sidan behöver man vidmakthålla och utveckla förmågan att på bredden bedriva förtroendeskapande verksamhet gentemot drabbade civilbefolkningar. Med den bredd

Foto: Försvarets Bildbyrå/Anders Sjödén

Elitsoldaten ”Markus”.

hotbilden har, kan det behövas både en kvalificerad ”elak” soldat som ”Markus” och en soldat med ett mänskligt ansikte.

ÖB har redan sagt (både på DN Debatt och i Sälén 21/1), att han inte vill ha en försvarslösning för utlandet och en annan för Sverige. Ska försvarsmaktens uppgifter i så fall göras smalare för att det ska passa en organisatorisk enhetslösning? Ett är klart: Ska vi ha kvar en humanitär ambition utomlands, får vi akta oss för att utveckla utlandsinsatsernas teknik längre än vad som svarar mot uppgiften. Annars kan det gå som för brandförsvaret. ■

Petter Wulff är forskningsledare vid FOI

Eino Tubin:

Lös upp låsningarna!

Om det nu är stålbad eller härdsmlta vårt försvar drabbats av, så är läget dåligt. 40 miljarder går till något som uppenbarligen inte kan uppfylla sina mål. Och som allmänheten begriper allt mindre av.

En stor del av skulden ligger på mentala låsningar, ärvda från socialdemokraternas säkerhetspolitiska problemformuleringsföreträdare under det kalla kriget. Då konspirerade regeringen i största hemlighet med NATO – i och för sig en klok politik – medan allmänheten hjärntvättades med doktrinen om alliansfrihet. Efter Tingstens tid på Dagens Nyheter dog den fria debatten. Att avvika var inte politiskt korrekt, snudd på landsförräderi. Först flera år efter kommunismens fall började hämningarna släppa.

Föreställningen om folkhemmet ledde till en drömbild om att samhället verkligen var så: folk var solidariska, facket agerade klokt, ingen fuskade eller jobbade svart, det var häftigt att betala skatt. Dessa föreställningar lever kvar i det offentliga samtalet än idag, trots att alla vet att det inte är så längre, om det nu någonsin varit så. På liknande sätt skapades i folkmedvetandet en idealbild av ett solidariskt folkförsvar. Där ställde alla upp och där hakade alla grenar eller funktioner i varandra som kugghjul. Både säkerhetspolitiken och totalförsvaret var logiskt uppbyggda och lätta att överblicka. Symboliken var lättbegriplig. Det var vågskålar i balans eller snören som tvinades ihop till ett starkt rep.

Som försvarsupplysare hjälpte jag själv till att kolportera ut denna idealbild. Kanske gjorde vi ett alltför bra jobb på 70- och 80-talen när verkligheten och idealbilden gick allt mer isär.

Att det inte stämde blev jag själv pinsamt medveten om när vi gjorde en totalförsvarsfilm i mitten på 80-talet. Det var en påkostad historia, där Psykförsvaret samarbetade med Sveriges Radios utlandsavdelning. En stor del av filmen ägnades den svenska industrin, som starkt garanterade för oberoende och uthållighet vid en avspärrning. Vi åkte runt och filmade tillverkning av lastbilmotorer på Scania, datorchips på Ericsson Radar, flygplan på Saab, kugghjul på Svenskt Kullager. Men mycket av det vi ville filma tillverkades inte längre i Sverige och nästan allt som vi kunde filma var integrerat med utlandet. De löpande banden hade stannat tvärt om det verkligen blivit en avspärrning – och den omställning som det pratades om hade tagit månader eller år. Ganska snart klippte vi om hela filmen.

Märkligt nog verkar liknande storvulna föreställningar leva kvar på det försvarsindustriella området. På vinterns CFF-konferens i Sälen rådde, enligt Bo Hugemarks referat, enig-

het om att den svenska försvarsindustrin borde styra hela försvarspolitikerna. Det lilla alliansfria landet i norr skulle rusta upp Europa och fixa till sitt eget försvar på samma gång!

På sätt och vis är det här komplexet en efterklang till den sista svenska ”stormakts-tiden”, när Sverige var rikast i världen och i egna ögon hade moraliskt företrädare framför de grälände stormakterna, kålsuparna. Det är från denna tid som de mentala låsningarna härstammar: alliansfriheten, den allmänna värnplikten, folkförsvaret.

Fast i fel system

Jag ska inte ägna plats för att argumentera för ett inträde i NATO, det räcker att hänvisa till aktuella motioner från folkpartiet och moderaterna där alla goda skäl finns uppräknade. Räcker inte det, så står socialdemokraterna till tjänst med ytterligare argument, även om själva slutledningen saknas: betydelsen av fortsatt atlantiskt engagemang, vikten av att USA även fortsättningsvis är delaktigt i Europas försvar.

Det stora problemet för alla partier är skepticismen bland vanligt folk, den mentala låsningen. Precis som EU och EMU är NATO ett projekt för etablissemang, före-

Värnpliktsmönstring. När han är färdigutbildad för sin uppgift kommer han att skickas hem.

Foto: Försvarets Bildbyrå/Lasse Sjögren

trädesvis för män, storstadsbor och välutbildade. Det går inte för politikerna att plötsligt byta marschriktning och hoppas att fotfolket följer efter. Efter blåsningsen i EMU-frågan är det inte lätt att ta upp en ny fråga där gräsrötterna reflexmässigt är emot. Noggrant och långvarigt förberedelsearbete behövs för en opinionssvängning.

Det har gått smärtfritt att växla från ett värnplikts- till ett yrkesförsvaret i en rad europeiska länder. Tyskland är ett undantag, där intressant nog frågan om ett yrkesförsvaret drivs av de gröna. I Sverige har frågan starka känslomässiga bindningar. Det märkliga är att den ägnats så lite uppmärksamhet och det inte finns några objektiva siffror för att belysa olika alternativ när det gäller kostnader och försvarsmaktens personalbehov. En orsak är kanske att värnplikten hade samband med rösträttsfrågan och arbetarrörelsens framväxt: en man,

ett gevär, en röst. Förvisso är det lätt att hålla på värnplikten, vi som gjorde våra övningar minns tiden med stolthet. Men ger den det försvar vi behöver?

Vi sitter fast i fel system. Vi behöver få men goda, omedelbart insatsberedda, internationellt användbara förband men har ett rekryterings- och utbildningssystem som i princip skickar hem soldaterna precis när de blivit användbara.

Hungrig krokodil

En tredje läsning ligger i åtskillnaden mellan det militära försvaret – som enbart inriktas på krigsuppgifter – och samhällets behov av skydd i det som brukade kallas fredstid. Inga fler Ådalen, heter det. Men vi lever i ett helt annat samhälle. Konflikten står inte mellan arbetare och kapitalister, utan mellan dem som följer det demokratiska rättssamhällets spelregler och dem som av egoism eller

fanatism är redo till blint våld. För den, som utomlands vant sig vid att gå igenom metall-detektorer och bli stoppad av vakter som kikar under bilen, verkar skyddsnivån i Sverige vara mycket låg, om inte obefintlig. Tänk att vem som helst utan kontroll kan gå in i avgångshallen på svenska flygfält! Den mentala skyddsnivån är om möjligt ännu lägre. Men om – rättare sagt när! – något händer så får det militära försvaret av byråkratiska skäl inte hjälpa till, om våldsverkarna inte representerar någon stat.

Förr eller senare kan Sverige bli ett terrormål. Sveriges internationella engagemang kan reta någon. Terrorister kan åka fast i Sverige, med fritagningar och utpressning som följd. Att ligga lågt är inget alternativ. Som Churchill sade: att göra eftergifter är att hoppas bli den siste som krokodilen ska äta upp.

Ett system, som svarar mot behoven, kunde kanske se ut så här: alla pojkar och flickor skrivs in. De får rejäl information om alla alternativ. De som klarar kraven kan frivilligt anmäla sig till utbildning som leder till kontraktsanställning eller befälskarriär. Efter aktiv tjänst – hemma eller utomlands – placeras de i en mobiliseringsbar reserv. Andra kan frivilligt välja att få kort utbildning till hemvärnet. Alla soldater – aktiva, reservare och hemvärn – har anmält sig frivilligt och ska kunna sättas in för alla uppgifter som samhället kräver.

Det finns stort utrymme för folkförankring också i ett sådant system. Frivilligrörelserna skulle få viktiga roller för vidareutbildning, stödfunktioner och försvarsupplysning. Det är svårt att se att det skulle vara mer odemokratiskt än det nuvarande. Är det inte värt en utredning? ■

Eino Tubin är frilansskribent bosatt i Turkiet

Jan Linder:

Alliansfriheten har tjänat oss illa

Sveriges regering och de borgerliga partierna enades 2002 om en ny formulering av säkerhetspolitiken. Dokumentets nyckelmening är: "Sverige är militärt alliansfritt. Denna säkerhetspolitiska linje med möjlighet till neutralitet vid konflikter i vårt närområde har tjänat oss väl." Jag vill tvärtom påstå att vår alliansfrihet har tjänat oss illa genom att skapa onödiga hot och kriser förutom att på ett olyckligt sätt ha fjärrmat oss från övriga Europa.

Det var Östen Undén som lade grunden för den svenska alliansfriheten. Enligt honom var alla stormakter lika goda kålsupare. I riksdagens utrikesdebatt 1947 drog han sig inte för att kollektivansluta svenska folket till sin sovjetvänliga balanslinje: "Regeringen och en överväldigande majoritet av svenska folket vill inte välja sida mellan östblock och västblock."

Inte ta risker för andra...

Den officiella förklaringen till att Sverige står utanför NATO har alltid varit att vi inte kan acceptera paktens solidaritetsklausul, artikel 5. Denna artikel såg andra länder som en garanti för att mäktiga USA inte skulle förbli passivt om något medlemsland hotades. I Sverige blev dock artikel 5 argumentet mot NATO. Det hette att de svenska militära resurserna var reserverade för Sverige och att vi inte ville bli beroende av stormakter och utsätta oss för

att bli tvingade att ta militära risker för andra länder. Vår försvarsberedning har genom åren envist hållit fast vid att "gränsen för svensk medverkan i NATO går vid de ömsesidiga säkerhetsgarantierna".

...men andra ska bistå oss

Sveriges regering gjorde under kalla kriget vad man betecknat som realpolitiskt nödvändiga avsteg från alliansfriheten genom att ingå hemliga överenskommelser med USA. Redan hösten 1948, ett halvår innan NATO bildades, gav Sverige i realiteten upp sin alliansfrihet genom att gå med på en amerikansk begäran att bygga ut några militära flygfält i östra Sverige för att kunna ta emot västliga attackplan. Vårt land blev härigenom ett "osänkbart hangarfartyg", där västsidans flyg kunde mellanlanda för tankning inför attacker mot Leningrad och Moskva. I gengäld fick vi importera viktig materiel på tele- och flygmotorsidan. Undén kände till uppgörelsen men ansåg vår alliansfrihet vara oanfrätt. Det stod enligt honom Sveriges försvarsmakt fritt att bygga ut sina flygfält och något folkrättsligt bindande samarbetsavtal hade han, minister för utrikes ärenden, inte undertecknat. Washington såg positivt på att Sverige inte ville ha något avtal på regeringsnivå. Frånvaron av ett sådant avtal gav USA tolkningsföreträdare – presidenten kunde självständigt avgöra när det var dags för västvärlden att utnyttja svenska flygfält.

Den sovjetiska militära un-

derrättselstjänsten (GRU) visade från början intensivt intresse för detta fältarrangemang. Det vet vi genom Stig Wennerström som i sin memoarbok beskrivit hur hans bana som spion inleddes hösten 1948. Han hade då kontakt med den hårdhudade GRU-residenten i Stockholm. "Det var nog bäst att han fick svar på sina frågor. Han fick den hållfasthet och banlängd som jag visste var normen för utbyggnad vid den tiden. Och han fick läget på ett flygfält där jag visste att utbyggnad var påtänkt och att beslut fattats."

Vår regering skulle ytterligare tänja på alliansfriheten genom att 1952 ansluta Sverige till USA:s embargopolitik, d.v.s. vi förband oss att inte exportera känslig materiel till

DC-3:an bärgas efter 52 år.
"Efter nedskjutningen låg Sverige lågt".

Foto: Försvarets Bildbyrå/Andreas Karlsson

östländer, ett solklart brott mot neutralt uppträdande mellan de två maktblocken. Rolf Ekéus lät i slutet av 2002 offentliggöra ett dokument som entydigt visar att Sverige också lyckats uppnå ett hemligt alliansförhållande med USA. Det förbereddes av Eisenhowers administration och antogs av Kennedys 1962. Innebörden var att USA skulle hjälpa Sverige att motstå attacker från Sovjetunionen. Dessutom är det numera en officiell hemlighet att under Stig Synnergrens tid som ÖB (1970–78) upprättades i London ett svenskt reservhögkvarter med i fredstid uppkopplade signalförbindelser. Dess huvuduppgift var att samordna militärt NATO-bistånd inför överhängande hot om ett tredje världskrig.

Finlandsargumentet

Att Sverige inte ansåg sig kunna agera solidariskt i enlighet med NATO-traktaten var inget anständigt argument för att internationellt motivera svensk alliansfrihet. Från UD:s sida fördes därför av Sverker Åström m.fl. tidigt fram det mer respektabla Finlandsargumentet, uttryckt så här av Leif Leifland: "Det betyder inte att den svenska alliansfriheten varit felaktig, tvärtom var den väl anpassad för de förhållanden som rådde då. Glöm inte att vår neutralitet till viss del hängde samman med Finlands situation." Denna uppfattning delas dock inte av finländska politiker och historiker. Max Jakobson har frankt hävdat att de hänsyftningar som Sverige gjorde till Finland för att försvara sin neutralitets-

politik "bara var ett alibi med vars hjälp svenskarna förkastade amerikanarnas och briterernas anklagelser om egoismen i den svenska neutralitetspolitiken".

Nordisk balans

En koppling till Finland har också det i officiell svensk historieskrivning framförda balansargumentet. Sverige var i egenskap av alliansfri stat i den bipolära stormaktskonflikten fredsbevarande genom att skapa balans i Norden mellan NATO-anslutna Danmark/Norge och sovjetberoende Finland. Vad svenska regeringen och dess säkerhetspolitiska talesmän medvetet undanhöll svenska folket är att ett balansförhållande mellan stater av olika dignitet obehövligt le-

der till en asymmetrisk eskalationsprocess, riskabel för en småstat i duell med en aggressiv stormakt. Den lilla staten måste ligga lågt, försöka behålla status quo för att inte utsättas för repressalier. Följden av stormaktens framflyttning av sina positioner blir därför ökad obalans genom större tryck på den lilla staten ända tills denna når sin smärtgräns och måste svara militärt. Vid stormaktshot leder därför en liten stats alliansfrihet inte till handlingsfrihet utan till motsatsen, handlingsförlamning.

Vår smärtgräns

Sovjetunionen misstrodde vår alliansfrihet och demonstrerade detta genom att utsätta vårt land för obehagliga kränkningar. Efter nedskjutningen av DC-3:an 1952 låg svenska regeringen lågt. Om vi då varit anslutna till NATO, hade incidenten sannolikt inte inträffat och om den ändå ägt

rum, hade det varit NATO:s och inte statsminister Erlanders sak att reagera och agera. Detsamma gällde ubåtskränkningarna under 1980-talet, vilka genom Sveriges alliansfrihet utvecklades till svårartade kriser, som både Torbjörn Fälldin och Olof Palme säkert gärna skulle ha överlåtit till NATO att hantera.

Var låg då Sveriges smärtgräns för att överge alliansfriheten och ställa sig under NATO:s beskydd? Låt oss säga att Sovjetunionens aggressiva inställning till Sverige höjts ytterligare ett snäpp och man åberopat att USA hade en bas på Kuba och att det därför var rimligt att ryssarna skulle få anlägga en motsvarande bas vid Fårösund. Skulle då trycket på den svenska regeringen ha blivit så starkt att regeringen bitit i det sura äpplet och begärt medlemskap i NATO? En hypotetisk fråga som tål att diskuteras!

Vådligt utanförskap

Den idag viktigaste effekten av retoriken kring alliansfrihetens välsignelser är att svenska folket fjärmats från det europeiska integrationsarbetet. Det var på håret att vi inte kom med i EU 1995, och 2003 gjorde utanförskapets attraktion att svenska folket inte kunde vinnas för EMU.

För att få trovärdighet och inflytande i Europa och världen är det på tiden att vi gör upp räkningen med vår osolidariska alliansfrihet och upphäver tabut för svenska historiker och politiker att föra en öppen diskussion om dess konsekvenser. I så fall finns chans för Sverige att vinna respekt i omvärlden genom att vinna folkopinionen för fullvärdigt medlemskap i både EU och NATO. ■

Jan Linder är författare till böcker om 1900-talets nordiska historia

LEDANDE PÅ STRIDSTRÄNING

- Fullskalig träning
- Hela träningskedjan
- Traditionell Strid
- Strid i Bebyggelse
- Fullt mobilt system
- Instrumenterade soldater och fordon
- Simulerade indirekta vapeneffekter
- Avancerade utvärderingssystem

C-ITS AB
 Box 5676, SE-187 53 STOCKHOLM, Sweden.
 Tel: +46 8 528 026 00
 Fax: +46 8 528 026 60
 Mail: info@c-its.com
 Web: <http://www.c-its.com>

Karin Måwe:

Ny strategi mot farliga ämnen

Beredskapen mot nukleära, biologiska och kemiska hot handlar om väl organiserad samverkan före, under och efter en händelse.

Hundratals döda efter en terroristattack med nervgas i Stockholms tunnelbana! Tjugo tullare och hamnarbetare svårt strålskadade i Göteborg efter att ha kommit i kontakt med insmugglat radioaktivt material! Är detta en realistisk hotbild? I dagsläget är det nog inte särskilt sannolikt att denna typ av händelser skulle drabba Sverige. Det är däremot troligare att vi kan drabbas av olyckor där nukleära, biologiska eller kemiska preparat är inblandade. Dessutom kan inte omfattande utbrott av smittsamma sjukdomar bland

människor och djur uteslutas. Konsekvenserna för samhället av denna typ av händelser är oacceptabla oavsett deras ursprung. Det behövs därför en beredskap för att kunna hantera händelser orsakade av olika typer av farliga ämnen.

Planering, utbildning, forskning

Krisberedskapsmyndighetens skall verka för ökad samverkan och samordning mellan myndigheter. Den skall också utarbeta ett samlat förslag avseende beredskapsåtgärder och åtgärdernas finansiering. Detta görs i nära samverkan mellan Krisberedskapsmyndigheten och de myndigheter som är mest berörda inom krishanteringssystemet.

Krisberedskapsmyndigheten har också en viktig roll i arbetet med att utveckla samordningen av utbildning, informationshantering, övningsverksamhet, forskning och internationella aktiviteter som har betydelse för beredskapen mot nukleära, kemiska och biologiska hot. Här ingår även att

utveckla samarbetet med Försvarmakten. Krisberedskapsmyndigheten arbetar intensivt med att identifiera strukturella och organisatoriska brister, vilket görs i nära samarbete med samverkansområdet

Långsiktigt strategidokument

Krisberedskapsmyndigheten har en förhållandevis liten personalstyrka och kan därför inte anställa ämnesexperter inom det nukleära, biologiska och kemiska området. Istället har myndigheten valt att organisera ett NBC-råd som skall fungera som ett expertstöd i arbetet med att utveckla och förbättra beredskapen mot farliga ämnen. Ledamöterna i rådet kommer främst från olika expertmyndigheter. Som exempel kan nämnas Statens strålskyddsinstitut och Smittskyddsinstitutet.

Under 2004 har Krisberedskapsmyndigheten, med stöd av sitt NBC-råd, tagit fram ett strategidokument. Syftet med dokumentet är att formulera en långsiktig strategi för hur samhället skall arbeta med beredskapen mot nukleära, biologiska och kemiska hot. Exempel på områden som avhandlas i strategin är:

- insatsförmåga för polis, räddningstjänst och akutsjukvård i samband med en nukleär, biologiska eller kemisk händelse

Samarbetet med Försvarmakten är viktigt. Här letar en NBC-grupp efter kemiska utsläpp under övningen Hagbard.

Foto: Försvarets Bildbyrå/Anders Sjööden

- system för snabb tillgång till expertstöd vid en nukleär, biologiska eller kemisk händelse
- samordning av laboratorieberedskap för nukleära, biologiska och kemiska ämnen

Hanteringen på fältet

Som framgått ovan består Sveriges beredskap mot farliga ämnen av en rad verksamheter och aktörer på den civila sidan. Om en sådan här beskrivning skall bli rättvisande får man inte glömma bort de aktörer som hanterar en nukleär, biologisk och kemisk händelse på fältet. I samtliga fall kommer det i det akuta skedet bli en sak för polis, räddningstjänst och akut-sjukvård. Det kommer även att finnas behov av experter som bland annat skall kunna tala om vilka farliga ämnen som är aktuella och hur dessa kommer att bete sig i kontakt med människor och mark. Att kunna hantera en händelse med farliga ämnen på ett trovärdigt och professionellt sätt är avgörande för hur allvarlig krisen kan komma att bli.

Krishanteringssystemet består bland annat av sex samverkansområdena. Ett av dessa är samverkansområdet *Spridning av allvarliga smittämnen, giftiga kemikalier och radioaktiva ämnen*. Här ingår elva olika myndigheter som representerar expertkompetens inom området. Myndigheterna inom samverkansområdet utgör tillsammans mycket viktiga samarbetspartners för samhällets arbete med beredskapsfrågor för området. Samverkansområdets uppgifter består bland annat i att arbeta förebyggande genom risk- och sårbarhetsanalyser och beredskapsplanering.

Samverkansområdet och dess roll inom krishanteringssystemet kommer att belysas mer ingående i en senare artikel i **vårt försvar**. ■

Karin Måwe arbetar på Krisberedskapsmyndigheten som utredare med särskilt ansvar för NBC-frågor.

Andres Muld:

Teknisk infra- struktur

För att främja samarbetet inom krishanteringssystemet organiserade statsmakterna 2004 sex samverkansområden innefattande totalt 31 myndigheter. Ett av dessa *Ekonomisk säkerhet* beskrevs i **vårt försvar** nr 1/2004. Här presenteras ytterligare ett område.

I proposition 2001/02:10 "Fortsatt förnyelse av totalförsvaret", som ligger till grund för gällande försvarsbeslut, redovisar regeringen de fyra viktigaste slutsatserna av den säkerhetspolitiska utvecklingen. En av dem är att "hot mot tekniska infrastruktursystem kan få mycket allvarliga konsekvenser, ytterst också av säkerhetspolitisk dignitet."

Bakgrunden till uppfattningen om den tekniska infrastrukturen är naturligtvis att vi snabbt blir allt mer beroende av tekniska system som dessutom utvecklat ömsesidiga och svåröverskådliga beroendeförhållanden. Ingen har fullständig överblick över denna nya sårbarhet och få har förståelse för hur djupgående vårt beroende blivit på bara några få år. Betydelsen av hur Internet påverkar och snabbt kommer att förändra vår var-

dag kan vi ännu bara ana. Regeringen säger (proposition 2001/02:10):

"Den tekniska infrastrukturen är av fundamental betydelse för medborgarnas livsbetingelser och ett fungerande samhälle och har en stor funktionell och ekonomisk betydelse för näringslivet. Ökade resurser kommer att behöva satsas på sårbarhetsreducerande åtgärder inom området, men också på att förbättra användarnas förmåga att klara störningar."

Robusthet och flexibilitet

En annan viktig bakgrundsfaktor är att den tekniska infrastrukturen avreglerats och privatiserats och att den tekniska utvecklingen numera går så snabbt att traditionella metoder och beredskapsåtgärder inte längre är relevanta. Detta ställer helt nya krav på myndigheterna och på deras flexibilitet och nytänkande.

Verksamheten inom sam-

Elförsörjningen är en vital del av infrastrukturen. Karta: Svenska Kraftnät.

verkansområdet ska, enligt regeringen, åstadkomma en sådan robusthet och flexibilitet hos den tekniska infrastrukturen att samhällets väsentligaste behov kan tillgodoses vid allvarliga avsiktliga eller oavsiktliga störningar i fred såsom sabotage, terrorhandlingar eller allvarliga olyckor.

Med teknisk infrastruktur menar regeringen elförsörjning, telekommunikationer och vissa IT-system som har stor betydelse för samhället och som knyter samman många användare. Elförsörjning intar en särställning. Till samhällsviktig infrastruktur räknas också system för distribution av radio och TV och kommunaltekniska system som fjärrvärme och vattenförsörjning.

Samverkansområdets arbe-

te ska främst inriktas mot att minska sårbarheten och öka robustheten inom elförsörjning och telekommunikationer. Risken för informationsoperationer och informationskrigföring får inte heller underskattas. Därför bör IT-säkerhetsfrågorna också ha en framträdande plats i planeringen.

Lämna traditionellt totalförsvarstänkande

Myndigheterna som ingår i samverkansområdet är Svenska Kraftnät, Elsäkerhetsverket, Krisberedskapsmyndigheten (informations säkerhet och reservkraft), Livsmedelsverket (vatten och avlopp), Post- och telestyrelsen, Energimyndigheten och Kärnkraftsinspektionen. Styrelsen för psykologiskt försvar är ständigt adjungerad

i kraft av sitt ansvar för mediedistributionens beredskap. FMV och FRA är ständigt adjungerade på grund av deras ansvar på informationssäkerhetsområdet.

Genom riksdagens och regeringens beslut har de här myndigheterna givits ett mycket stort ansvar, och de har insett att det krävs nya idéer och grepp liksom ökade arbetsinsatser för att klara uppgifterna. Alla som involveras i arbetet behöver lämna traditionellt totalförsvarstänkande och göra nya prioriteringar baserade på helhetssyn och underifrånperspektiv. Det är nödvändigt om statsmakternas vision om en ny krisberedskap för svåra påfrestande i fred ska bli verklighet. Samverkansområdet har i princip lagt all krigsberedskap åt sidan och fokuserar till största delen på fredstida hot och beredskap.

Prioriteringar

Grunden för samverkansområdets arbete är insikten att myndigheterna har ett gemensamt ansvar för planering och genomförande av åtgärder. Det kräver bl.a. en gemensam syn på inbördes beroendeförhållanden och medvetenhet om att samverkan kräver ömsesidighet. Vi har därför tillsammans formulerat en strategi för arbetet. I denna lägger vi fast prioriteringar och hur vi vill arbeta för att nå målen.

Inom elförsörjningen ska konsekvensreducerande åtgärder hos samhällsviktiga användare prioriteras, bl.a. genom ökad installation av reservkraft, utveckling av nya reservkraftsystem och möjligheter till styrning av elanvändning vid elbrist. Fortsatta sårbarhetsreducerande åtgärder ska vidtas för ökad robusthet i elsystemet, bl.a. genom åtgärder för skydd, reservdrift, produktion i beredskap och ökad förmåga till ledning, reparation samt utbyte av undermåligt material.

Inom elektronisk kommunikation prioriteras sårbarhetsreducerande åtgärder i tele-/IT-systemen, bl.a. genom att öka uthålligheten vid elavbrott, åtgärda svagheter i ömsesidiga beroenden och säkerställa robusthet vid fortsatt utbyggnad av system.

Inom informationssäkerhet prioriteras sårbarhetsreducerande åtgärder i befintliga system och vid utbyggnad av nya främst genom kvalitetssäkring. Ständig omvärldsbevakning och analys ska genomföras som grund för akuta konsekvenslindrande och förebyggande sårbarhetsreducerande åtgärder.

Inom kommunalteknisk försörjning prioriteras konsekvensreducerande åtgärder inom bland annat äldreomsorg, vatten- och fjärrvärmeförsörjningen, främst genom ökad installation av reservkraft, höjd krishanteringsförmåga och mobila reserver.

Konsekvenser av avbrott i de **nationella gasnäten** analyseras som grund för eventuella sårbarhetsreducerande åtgärder.

Inom mediedistribution är utvecklingen mycket snabb och kunskapsläget inte tillfredsställande. Styrelsen för psykologiskt försvar gör därför en kartläggning och analys av förmågan hos medieföretag för att kunna börja prioritera och planera åtgärder.

Frivillighet och förtroende

Verksamheten inom samverkansområde Teknisk infrastruktur ska bedrivas med ett långsiktigt och internationellt perspektiv, ha fokus på att säkra samhällsviktiga verksamheter och vara teknikdriven och teknikdrivande. Myndigheterna betonar också att arbetet behöver bedrivas inom ramen för en ny typ av ”privat-offentlig samverkan” där offentliga och privata aktörer möts på likvärdig basis. Främst de kommer-

siella aktörernas medverkan måste i stor omfattning bygga på information, avtal och överenskommelser baserade på frivillighet och förtroende.

”Private-publicpartnership” har internationellt blivit ett framgångsrikt koncept för att utveckla vissa områden där stat och näringsliv har gemensamma intressen. I Sverige har sådana lösningar inte använts i någon större omfattning, men riksdag och regering önskar nu utveckla ett strategiskt partnerskap mellan stat och näringsliv för att öka säkerheten och beredskapen i den tekniska infrastrukturen – främst el, tele och IT.

Konkurrensfördel för näringslivet

Statsmakterna menar att samtidigt som de tekniska infrastruktursystemen är av fundamental betydelse för medborgarnas livsbetingelser och för ett fungerande samhälle så har tillgången till en robust infrastruktur stor funktionell och ekonomisk betydelse för näringslivet och utgör en internationell konkurrensfördel. Åtgärderna som behöver vidtas i samhällsviktig infrastruktur för att trygga Sveriges och medborgarnas säkerhet är ofta av samma karaktär som de som ligger i näringslivets intresse att vidta för att upprätthålla en säker marknad.

”Regeringen anser att en utvecklad samverkan mellan offentlig sektor och näringsliv är en viktig del av den nya strukturen för krishantering. Denna bör etableras inte bara på central nivå utan även på regional och lokal nivå. .... Regeringen avser därför att initiera skapandet av olika samverkansfora mellan näringslivet och det offentliga. ... Ett exempel på den samverkan som bör åstadkommas är det nyligen initierade samverkansforumet inom elområdet.” (Proposition 2001/02:158 Samhällets säkerhet och beredskap)

Med ”samverkansforum” menar regeringen ”HEL-projek-

tet” som Statens Energimyndighet driver på regeringens uppdrag sedan drygt två år tillbaka. Arbetet syftar till att skapa en helhetssyn och en privat-offentlig samverkan för elförsörjningens säkerhet och beredskap. Det ska inkludera de behov av samverkan med tele- och IT-området som behövs för att skapa ömsesidig säkerhet och beredskap i de viktigaste delarna av den tekniska infrastrukturen.

Utmaningar och möjligheter

Myndigheterna inom samverkansområdet har fått något större anslag det senaste året. Men behoven är långt större än tilldelningen. Med de medel som finns försöker man idag dels fullfölja en del påbörjade åtgärder, baserade på det gamla totalförsvaret men med ny inriktning, dels och framförallt söka nya metoder och åtgärder för kostnadseffektiv säkerhet och beredskap.

Ska Sveriges klara det nya digitala och helt elberoende samhällets säkerhet och beredskap krävs öppenhet och nytänkande av alla – såväl politiker i riksdag och kommun, som chefer och tjänstemän i myndigheter och företag. Men vi alla måste också inse att utvecklingen inte bara ger oss utmaningar genom nya sårbarheter utan också nya inspirerande möjligheter att lösa problemen effektivt. Detta är myndigheterna inom samverkansområde ”Teknisk infrastruktur” starkt medvetna om och försöker lägga den insikten till grund för sitt arbete för att stärka den tekniska infrastrukturen, minska sårbarheten och reducera konsekvenserna av störningar och avbrott. ■

Andres Muld är ordförande i samverkansområde Teknisk infrastruktur och arbetar som avdelningschef på avdelningen för hållbar energianvändning på Statens Energimyndighet.

Nils Andrén:

Om ständiga och återfunna grannar vid Östersjön

Två böcker med nyttig kunskap och behaglig förströelse.

Historiskt är Östersjön en mötesplats mellan öst och väst, politiskt, ekonomiskt, kulturellt och religiöst. Under det kalla kriget blev Östersjöområdet "ett välbevakat ingenmansland mellan det kalla krigets två huvudläger". Området på den östra och sydöstra sidan av Östersjön var både samtidshistoriskt och politiskt en okänd kontinent för flertalet svenskar. Nu har allt förändrats.

Framför mig har jag två böcker som handlar om folken kring Östersjön och deras historia. Böckerna ger både nyttig kunskap och behaglig förströelse. Den ena är en filatelistisk bilderbok med historiska kommentarer. Den andra är en genomarbetad historisk översikt av erkända fackhistoriker. Men båda har i grunden samma pedagogiska budskap. Vi vet för litet om våra återfunna grannstater. Förr visste vi mer och det är hög tid att på nytt få en balanserad kunskap.

Den filatelistiska bilderboken, *Folken kring Östersjön*, har underrubriken *Glimtar ur vår gemensamma historia*. Dess författare, Lars Enkler, har gjort sin karriär inom SAS, men haft filateli och historia som livslång hobby. Han har haft en kongenial rådgivare i profes-

Längst in i Finska viken kolliderar de katolska och de ortodoxa intressesfärerna, liksom de svenska intressena med Novgorods.

År 1240 står slaget vid Neva (märket t.h.) där storfursten Alexander besegrar en svensk/katolsk styrka, troligen ledd av Birger Jarl.

Två år senare möter Alexander en Tyska Orden-styrka på isen på sjön Peipus i Estland, och segrar också nu. Novgorod och den ortodoxa kyrkan har därmed befäst sina gränser. Historien känner denne Alexander med tillnamnet Nevski till minne av segern vid Neva.

sorn i "historia med inriktning på historiedidaktik", Hans Albin Larsson. Enklers frimärksamling om östersjöländerna är grunden för en bok, som har väckt entusiasm bland experter, både historiker och frimärkssamlare. Den ger både nya kunskaper och friskar upp gamla. "Både en lustläsning och praktisk handbok", säger en entusiastisk f.d. kulturmi-

nister (Bengt Göransson). En imponerad anmälare kan endast instämma. Den som har presentproblem skulle knappast kunna fylla dem bättre än genom Enklers bok.

Krigshistoriska frimärken

Historiken visar frimärkenas vidsträckta motivval från stenåldern till vår egen tid. Nutiden inrymmer både frigörelsen ▶

i öst och sydöst och den historiska länken mellan Skandinaviska halvön och den europeiska kontinenten, Öresundsbron. Illustrationerna täcker också in hela det geografiska område som titeln anger. Sverige dominerar tillsammans med de övriga, ”traditionella” nordiska länderna. Men många historiska illustrationer kommer från den vidare krets av stater som har eller har haft anknytning till Östersjön. I allt belyser de kommenterade frimärkena många av historieskrivningens viktigaste ämnen.

Krigshistorien får sin beskärda del. Alexander Nevskij vann segrar på 1200-talet över svenskarna vid Neva och över Tyska Orden på Peipus is. Dessa glorifieras på sovjetiska/ryska minnesmärken (1990 och 1992). Polackerna firade 1960 den polsk-litauiska segern över samma orden 1410 med ett praktfullt märke. Även den svenska stormaktstidens många krig belyses postalt av östeuropeiska frimärken. Ett polskt märke avbildar svenskarnas misslyckade angrepp på Czesochowa under Karl X Gustaf, ryska märken visar gallärer som härjar Finlands och Sveriges kuster under Karl XII:s sista år. Enstaka frimärken i Danmark och Finland speglar historiska ödesstunder. Sverige får bidra med bilder av svenska flottan genom århundradena och minnesfrimärket 1932 över slaget vid Lützen.

Vallgrav och krigsskådeplats

Den andra boken är skriven av två välkända lundahistoriker, Kristian Gerner och Klas-Göran Karlsson. Dess titel, *Nordens Medelhav*, anger också dess perspektiv. De två orden rymmer minst lika många frågetecken: Vad menas med Norden? Och vad är ett medelhav?

Ett medelhav är det som geografer ofta kallar ”innanhav.” Nationalencyklopedien beskriver det som ett avgränsat havsområde mellan eller inom kontinenter. Östersjön är ett

medelhav och Norden består av de länder som når fram till Östersjön. Denna geografiska definition stämmer med växande krav på ett vidare nordiskt begrepp än det ”femstatsnorden” som präglat det senaste halvseklets nordiska samarbete.

Historiskt är Medelhavet dock framför allt ett geopolitiskt begrepp, ett lån från antiken. Liksom senare Östersjön var detta hav lika mycket en vallgrav och krigsskådeplats som ett kulturellt och ekonomiskt förbindelse-system. Greker och karthager var länge framgångsrika rivaler till de italienska folken. Det relativa lugnet under Roms följande dominans har i historien fått hedersnamnet pax romana, den romerska freden. Också Östersjön har ibland, med skilda syften, proklamerats som ett fredens hav.

Medelhavets geopolitiska laddning gör det relevant att fråga om Östersjöstater verkligen uppnådde ett *dominium maris baltici* som liknade den romerska förebilden. Många länder har under historiens gång varit regionala stormakter vid Östersjön. Det var inte bara de självklara – Danmark, Hansan, Sverige, Ryssland och till slut Tyskland, i olika skepnader. Alla stötte på avgörande hinder. Inbördes rivalitet och sjömakternas (Hollands och Englands, till slut USA:s) balanspolitik blev ofta avgörande. Dessa var inte strandägare vid Nordens medelhav. Men de var havens herrar och blev därmed i avgörande ögonblick även historiska östersjömakter.

Nationella myter

Historiebegreppet inte är entydigt. ”Historien är inte bara vetenskapliga tolkningar utan också”, med en fyndig alliteration, ”medvetande, meningsskapande, mentalitet, minne, monument och myt.” Historiens myter är alltid närvarande i boken. De fokuseras mot ”den andre”, en traditionell

fiende. De svenska arvfjenderna var självklara, Ryssland och Danmark, så även de danska, Sverige och Tyskland. När myternas betydelse skall exemplifieras i slutkapitlet, är dock den dansk-svenska relationen näst intill utsuddad.

Författarna riktar läsarnas uppmärksamhet mot andra nationella myter. Här återkommer, liksom i frimärksboken, namnen Alexander Nevskij och Grunwald. Också tyskarnas myter namnges, Teutoburgerskogen i relation till Rom, Fredrik Barbarossa till islam och araberna.

Det borde dock inte råda någon brist på illustrativa, nordiska myter knutna till händelser och individer. Några revideras dock enligt forskningens nyare lärospån. Få lär bestrida Kalmarunionens betydelse som myt, åtminstone i den moderna skandinavismens och nordismens högtidsritual. Det fick vi nyligen en påminnelse om vid unionens 600-årsjubileum.

Men författarna ber oss också besinna att myterna är mer än historiska kuriositeter. De är en nedärvd del av det historiska medvetandet. De blir därmed en kraft i utvecklingen. Historien ”svarar mot det existentiella behovet att skapa mening, ge förankring och erbjuda orientering i ett ständigt föränderligt samhälle”. Historia som medvetandefenomen får en annan funktion än den vetenskapliga historien. Nuett uppfattas som ”historiska aktörers kamp för sitt land, sitt folk eller något annat kollektiv”. Personcentreringen skapar dramatik. När ”historien lyfts ur den historiska processen” blir den tidlös men samtidigt ödesbunden. Den blir en myt.

Utplånar vita fläckar

Boken är imponerande heltäckande, i tid och rum, i kultur, ekonomi, politik och strategi. Politik, ekonomi och kultur flätas även samman i några stadsporträtt. Stockholm (teck-

nat av Anders Hammarlund) var ett mångspråkigt centrum för den multikulturella stormakten på 1600-talet. Ett par hundra år senare hade Stockholm fått en arkitektonisk spännvidd mellan tessinsk klassicism och Skansens bygdekultur. De kulturhistoriska perspektiven markerar stadens betydelse som en spegel av Sveriges historia. Ett kapitel om Viborg är historien om ett gränsfästes roll och öde, storhet och nedgång.

Nordens Medelhav är en nyttig läsning för både vetande och fantasi. Det kan utplåna många vita fläckar på vår egen tids historiska bildningskarta. Det utesluter dock inte frågetecken, eller t.o.m. invändningar. Det är positivt. En bok som är så perfekt att den aldrig väcker en läsare till frågor eller invändningar, blir lätt ett sömnmedel.

Boken fyller väl ambitionerna att analysera samhällsutvecklingen "från den tidigaste historien till dags dato" och att "ge insikt i villkoren för nutida identitetsprojekt och mytskapande i Östersjöområdet". Den kan ge både farosignaler och visioner för den framtida utvecklingen. Samtidshistoriskt fyller den väl tomrummet i de flesta läsares vetande om många grannfolk kring Östersjön. Inte minst kan detta bli till nytta om eller när vi på nytt får ta ställning till Sveriges – och Nordens – framtid i det nya Europa. ■

Nils Andrén är professor emeritus i statsvetenskap

Kristian Gerner, Klas-Göran Karlsson med Anders Hammarlund: Nordens Medelhav. Östersjöområdet som historia, myt och projekt. Natur och Kultur. Stockholm 2002.

Lars Enkler, Folken runt Östersjön. Glimtar ur vår gemensamma historia. Hjalmarsson & Högberg. Lund 2003.

Olof Santesson:

Skapa förbanden som fyller måttet

Försvarets kris ställs på sin spets. Dragen av systemkollaps visar att det brådskar med strategiska beslut. En central fråga är hur vi kan skapa och vidmakthålla sådana effektiva förband som statsmakterna omotiverat tror sig ha lagt grunden för. Höstens försvarsbeslut kräver ett ökat ansvarstagande från regering och riksdag. Både ÖB och ett uppåd äldre generaler har sina idéer om vad som borde göras.

I den svala debatten har förväntningarna varit låga. Det blir väl som vanligt, suckas det. Ingen kommer att ange en strategisk inriktning av våra militära ansträngningar. Höstens försvarsbeslut kommer att innehålla de vanliga ingredienserna: politiska hänsyn i lokaliseringen av de regementen som blir kvar, tillgodoseende av försvarsindustrins krav, bekännelse till värnplikten för folkförankringens skull – och till sist ett magert resultat som ändå snabbt havererar ekonomiskt. Ja, kanske. Men kanske blir det ändå inte fullt så slentrianmässigt som om inget hade hänt.

Några nya inslag finns det

trots allt, låt vara av olika tyngd och olika svåra för regering och riksdag att helt negligera.

På nytt längs flera spår

Försvarskottet, som normalt anses bara dividera om pengarna, har morrat av kritik mot kvaliteten av det underlag för beslut som serveras. När sjutton pensionerade armégeneraler samlas kring införandet av ett yrkesförsvar känns det som om en vändpunkt nalkas.¹ Och en av de sista dagarna i april 2004 gick överbefälhavaren, general Håkan Syrén, ut med sitt eget förslag till försvarsplanering, som innebär att han nollställer hela den gamla vanliga planeringsprocessen. Han ►

Från övning "Snöyra. 2000". För att öva chefer krävs fungerande förband.

Foto: Försvarets Bildbyrå/Kjell Enqvist

hoppas på ett förslag i höst från regeringen till riksdagen om ett strategiskt och finansierat vägval.

ÖB vill börja på nytt längs flera spår. Målet är en förbättrad rekryterings- och urvalsprocess från år 2006 och ett nytt system för värnplikts- och förbandsutbildning, där 30 procent av dem som fullgör värnplikt skall vara villiga att tjänstgöra i internationella missioner. Förmågan till snabba internationella insatser skall utvecklas. Och redan 2005 eftersträvar general Syrén flexibla anställningsformer för officerare; det vill säga att det blir ett yrke för hela livet för endast en del. Slutligen krävs att Försvarmaktens roll tydligt definieras när det gäller såväl nationellt försvar mot storskalig

terrorism som insatser enligt EU:s solidaritetsklausul.

De europeiska kraven

Till det helt nya i försvarsplaneringen hör hur Sverige skall hantera EU:s beslut från december 2003 om inrättandet av snabbinsatsförband av typen stridsgrupper (*battle groups*) om vardera 1 500 man med en mekaniserad bataljon som kärnan. I en första etapp har ÖB föreslagit att Sverige blir ledande nation (*framework nation*) för en sådan grupp i samverkan med ett annat land. Det svenska bidraget här skulle i förstone vara ett reducerat förband på 750 man plus förstärkningsförband på ytterligare 300 man. När vi är framme vid 2008 skulle Sverige bidra med hela förbandet plus 300 man i för-

stärkningsförband. (Vill något annat land medverka under så begränsad tid för att sedan ställas utanför?)

För att bemanna förbanden önskar ÖB anställa 700 plus 300 beredskapssoldater med elva månaders grundutbildning plus förmodligen kompletterande utbildning. Från 2008 är det tänkt att antalet skall bli 1 500 plus 300. För långvarigare fredsbevarande insatser (av Kosovotyp) räknar ÖB därutöver med att Sverige skall bidra med 850 man.

Hela beredskapssystemet tänks vara indelat i tre nivåer. Personal i snabbinsatsförband (insats 10–15 dagar efter beslut) anställs på 24 månader med möjlighet till förlängning max 36 månader. Soldater i förband med 30 dagars beredskap teck-

nar beredskapskontrakt för 18-24 månader med möjlighet till ytterligare 12-18 månader. För soldater i förband med 90 dagars beredskap gäller att de efter grundutbildning förklarar sig villiga att tjänstgöra.

Utmaning för politikerna

Vad sedan kartläggningen, utifrån Forsvarsmaktens operativa behov, av "starka svenska" nischer i praktiken innebär för försvarsindustrin återstår att se. Rimligtvis kan vissa grenar behöva dö för att andra skall överleva – och för att skakiga delar av Forsvarsmakten skall överleva. Vid ett inom Krigsvetenskapsakademien anordnat seminarium i mars var dock de närvarande industrirepresentanternas ointresse för arméns nuvarande kris tämligen iögonfallande.

Hur som helst ger general Syrén utspel statsmakterna åtskilligt att tänka på och aktualiserar även sådant som de hittills har visat ringa intresse att dra konsekvenser av eller ens överväga.

Ännu litet svårare kan de få med generalsuppådetts förord för en total övergång från värnplikts- till yrkesförsvaret. Forsvarsutskottets ordförande Eskil Erlandsson (c) talar karaktäristiskt varmt om "hur oerhört angeläget det är att behålla den folkliga förankringen av försvaret genom värnplikten".

Övning av chefer kräver förband

I främst *Dagens Nyheter* fick generalerna starka applåder. På ledarplats ifrågasatte tidningen dock förslaget om en könsneutral mönstringsplikt för alla och en begränsad soldatutbildning om cirka tio veckor för fler än vad själva insatsförsvaret anses kräva. Den föreslagna korta självskyddskursen för alla tyckte tidningen kunde skötas av skolan.

Kärnan i generalernas resonemang gäller dagens brist på kvalificerade markstridsförband. För att man skall kunna

öva chefer och staber krävs färdigutbildade och fungerande förband. Det är en missuppfattning, heter det, att enbart verksamhet vid grundutbildning är tillräcklig för att lära officerare att leda förband.

Generalerna utgår från statsmakternas krav på att Sverige skall kunna verka med 2 000 man i internationell verksamhet enligt EU:s krav. Detta motsvarar två markstridsbataljoner. För att bataljonerna ständigt skall kunna verka krävs utbildning, omsättning och återhämtning. Detta innebär enligt generalerna ett förhållande på cirka ett till tre mellan utlandsstyrka och hemmavarande. Alltså behövs, skriver de, cirka åtta markstridsbataljoner organiserade i två brigadramar. Behovet av övriga förband beskrivs vara cirka tio bataljoner plus ytterligare specialförband. Summa: 20 000 man, varav 4 000 officerare.

Osäker ekonomi

Cirka 5 000 man skulle årligen behöva skriva kontrakt på tre-fyra år. Detta ur en åldersklass på omkring 100 000 kvinnor och män, en andel som man enligt generalerna borde kunna räkna med.

Går detta att finansiera med marknadslöner och allt? Generalerna kan med sina tjugotalet bataljoner tyckas nöja sig med färre bataljonsenheter än ÖB gjorde i sitt underlag den 27 februari 2004. I försvarsalternativen prolongering respektive en minskning av anslagsramen med tre miljarder räknar denne med något mer än trettio bataljonsförband.

Vad som i ÖB:s lösning finns tillgängligt för hemmabruk – och det bara under kort del av året – begränsar sig till de värnpliktiga som är nära att avsluta sin rekrytutbildning, således strax före uttryckning. Och de trettio bataljonerna? Om de även framgent skall fördelas på fem förbandsgrupper blir det knappast fler än tio bataljoner, om ens det, i den

första gruppen med förhoppningsvis krigsplacerad personal och tillräcklig utrustning. Dessa få skulle möjligen kunna kallas insatsförband. Resten, således det övervägande flertalet, existerar endast på upp till fem års sikt.

Räknar man på detta vis förefaller det onekligen som om generalerna anser sig ha pengar för att stampa fram avsevärt mycket fler insatsberedda soldater än vad ÖB gör. Det låter åtminstone friskt vågat.

Fredsframtvängande insatser?

En fråga väcker nog större omedelbart intresse internt. Vad har fått alla dessa generalpersoner med förre ÖB Bengt Gustafsson i spetsen att överge det värnpliktsförsvaret som länge gav Sverige en förhållandevis stor armé med en hyggligt tilltagen förbandsmassa?

Svaret här, åtminstone när det gäller flertalet, är nog att de har gett upp varje strävan att motivera behovet av någorlunda talrika markstridskrafter med vad hemlandets försvar kräver.

I dagens exempellöst trängda arméläge har de sjutton kunnat se en satsning på yrkes-soldater med inriktning på internationella insatser som den enda lösningen för att få ihop ett tillräckligt förbandsantal, inklusive några högre förband (två brigadledningar). Detta för att vidmakthålla officerares kompetens. Som generalsartikeln påpekar lär de vid tjänst utomlands ofta(st) komma att tjänstgöra inom åtminstone brigads ram.

Genom att på detta sätt betona officerares förmåga att inom en brigadram leda förband i väpnad strid tar generalerna i praktiken ställning i en nyckelfråga. De vill att Sverige skall kunna medverka i den militärt svåraste av alla internationella uppgifter: fredsframtvängande insatser mot part eller parter som motsätter sig ett internationellt ingripande. Här har andra militära debattörer en an-

nan uppfattning. De tycker att väpnade svenska insatser skall stanna vid traditionella fredsbevarande missioner, det vill säga av snarast polisiär karaktär.

Duger förbanden?

Mot denna försiktigare önskan kan invändas att Sverige faktiskt tidigt och beslutsamt tog ställning för att EU skulle kunna lösa hela skalan av Petersbergsuppgifter, i vilka fredsframtvingade åtgärder ingår. I doktrinen, *Peace Support Operations*, ingår också att förbanden skall ha stridsförmåga och kunna ta stora risker.

En annan sak är att de förband som Sverige enligt PARP (*Planning and Review Process*) har anmält till olika styrkeregister sorgligt nog saknar antagen förmåga. En mörk bild av vad bedömare trott vara ett av Sveriges bästa utlandsförband någonsin, IA 01, gavs nyligen i Krigsvetenskapsakademiens tidskrift. Där konstaterade stf kompanichefen efter gjorda valideringar av kompaniet att det inte höll måttet. Onekligen ett bistert besked om hur långt man kan komma med otillräckligt samtränade värnpliktsförband. Brister i förmåga fanns dessutom ned på individnivå.²

”Försvarmakten hade inte förmått att skapa ett förband med den stridsförmåga som efterfrågats och anmälts av regeringen till internationella styrkeregister”, konstaterar författaren. Hans slutsats, och den slutsats som läsaren nödgas instämma i, är att därmed Sveriges åtagande inte framstår som trovärdigt.

Har vi någon strategi?

Saken blir nog inte bättre av att regeringen av ekonomiska skäl – och andra? – tenderar att bryta sönder beredskapsställda utlandsförband när det kommer till kritan. I Kosovo rör det sig visserligen hittills om en bataljonsram, men till Afghanistan skickar vi några plutoner till stöd för en fredsmission

och i Liberia fanns våren 2004 ett förstärkt mekaniserat kompani. Med all respekt för säkert goda och prisvärda insatser blir det ett duttande med förband. Rör det sig härnäst om någon liten enhet till Gaza eller liknande? Det är svårt att se om regeringen har någon strategi vad det gäller Försvarmaktens och de väpnade styrkornas användning?

Här nalkas vi kärnfrågan inför kommande försvarsbeslut. Vad är egentligen siktet inställt på? Tag satsningen på ett nätverksbaserat försvar (NBF) som med en stridsteknisk motivering säkert ligger i tiden och som i varje fall tar enormt mycket intellektuell kraft i anspråk. Den speglar en svensk strävan att hänga med i en revolutionär utveckling, *Revolution in Military Affairs*, (RMA), något som vi i USA har fått beröm för. Står denna satsning verkligen i samklang med statsmakternas anbefallda inriktning på internationella insatser?

För höga ambitioner?

En intressant övning, ”Operativ effekt”, hos Livregementets husarer K 3 i Karlsborg i slutet av april 2004, visade vad man kan göra på lokalt plan. Med en portal åstadkommen i samarbete med högskolan i Skövde och åtskillig civil teknik hämtad som hyllvara skapades en operativ ram kring underrättelser, med förarlösa spaningsplan (UAV) bland sensorerna och informationsöverföring i realtid; dessutom tillgänglig för andra kunder – raden av i övningen deltagande förband.

Här var visserligen förutsättningen att Sverige var *framework nation*, hade ledartröjan, i en internationell EU-insats. Och våra blivande chefer måste lära sig att arbeta inom nätverk. Men blir det någonsin aktuellt för svenskar att verkligen leda militärt kvalificerade utlandsmissioner? Det skulle möjligen kunna vara om en insats, gud förbjude, blev nödvändig i nå-

gon av de baltiska staterna. Ändå verkar väldigt mycket arbete läggas ned just på ledning och operationer i rejäl skala.

Det gäller visionerna av NBF liksom exempelvis det utmärkt praktiska och detaljerade arbete som har bedrivits inom försvarshögskolan på projektet ”ROLF 2010” (Rörlig Operativ Ledningsfunktion) för övergripande ledning i kris och krig, med i de militära fallen chefer på generals- och amiralsnivå. Visst, mycket skall även gälla krishantering, beredskap och försvar mot storskalig terror och annat. Men när man tar del av Försvarmaktens ambitiösa doktrinarbete, senast utkastet till en doktrin för luftoperationer, är det på många ställen ändå verksamhet på hög nivå och i ett högt stridstempo som manas fram.

Väldigt mycket av arbetet verkar med förlov sagt mest höra hemma i den hotvärld vi nyss har beordrats avskaffa såsom otänkbar på minst tio års sikt – rejält tilltagna krig och snarast på svensk hemmaplan. Vad hänger ihop med vad?

Problemet förblir att satsa på rätt saker. Vad ger, med en hållbar försvarsekonomi, Sverige de bästa militära förbanden för de mest prioriterade uppgifterna? Teknikutvecklingen, sjutton generaler och ÖB, alla reser de frågor som borde besvaras av statsmakterna. Om så sker får vi möjligen redan till hösten ett försvarsbeslut som åstadkommer mer än en prolongering av en ganska ve-modig försvarsverklighet. Men bara då. ■

Olof Santesson har varit Dagens Nyheters utrikesredaktör

¹ Bengt Gustafsson m.fl.: ”Yrkesarmé krävs mot ny hotbild”, DN Debatt, Dagens Nyheter 2004-04-19.

² Fredric Westerdahl: ”Beredskapsförband till Kosovo – värderingar av stridsförmågan”, *KKrVAHT*, 1. häftet 2004, s 94-111.

Nicola Clase:

Danmark: Från fotnotsland till ambitiös allierad

”Vår första försvarslinje går idag på ställen som de afghanska bergen, där våra specialstyrkor och F-16 piloter har gjort en fin insats, som vi kan vara stolta över”.

Statsminister Anders Fogh Rasmussen

Tal vid Forsvarsakademiet den 31 oktober 2003

Under de senaste tio åren har vi sett en betydande förändring inom dansk säkerhetspolitik. Danmark har förvandlats från en marginell säkerhetspolitisk aktör till ett land med tydliga ambitioner på det säkerhetspolitiska området.

Sedan det kalla krigets slut har Danmarks säkerhetspolitiska läge förbättrats avsevärt. Danmark är inte längre en frontlinjestat, och de konventionella militära hoten mot landet har bortfallit för en överskådlig framtid. Samtidigt står Danmark inför nya typer av hot som massförstörelsevapen och internationell terrorism.

Europeiskt och transatlantiskt samspel

Även om de grundläggande principerna för dansk säkerhetspolitik inte har förändrats har den danska regeringen allt mer kommit att prioritera den transatlantiska länken. Samtidigt har det blivit allt viktigare för Danmark att fokusera på

rätt balans mellan det europeiska och transatlantiska samarbetet.

Ett starkt EU som nära samarbetar med ett starkt USA anses avgörande för dansk säkerhet och ekonomi. Det är genom EU-medlemskapet Danmark har möjlighet att påverka den internationella dagordningen, men ett nära och förtroendefullt samarbete med USA är i sin tur en förutsättning för en positiv global utveckling. Detta visar vikten av ett fungerande samspel mellan den europeiska och transatlantiska dimensionen inom dansk säkerhetspolitik

Tydligt stöd till USA

På vilket sätt har då den danska regeringen höjt sin profil i säkerhetspolitiska frågor? Framför allt söker regeringen nischer där Danmark bedöms ha särskilda förutsättningar att spela en konstruktiv roll. Danmark var ett av de mest pådrivande länderna för att de baltiska länderna skulle upptas

som medlemmar i både EU och NATO. Idag är Danmark ett av de EU-länder som tydligast stödjer USA i kampen mot terrorism och har militära styrkor på plats både i Afghanistan och Irak. Danska regeringen har allt mer kommit att prioritera deltagande i internationella militära operationer och målsättningen är att fördubbla antalet danskar från 1 000 till 2 000 man som kan hållas kontinuerligt i internationella operationer. Danmark kandiderar vidare för en plats i FN:s säkerhetsråd för perioden 2005–2006.

Det är viktigt att sätta in den höjda danska ambitionsnivå i rätt perspektiv. Under det kalla kriget utgjorde det danska medlemskapet i NATO ett åtagande som förknippades med reservationer. Danmark accepterade inte att utländska militära styrkor eller kärnvapen utplacerades på danskt territorium under fredstid, men lät samtidigt USA upprätta Thulebasen på Grönland och in-

tegrerades i NATO:s militära ledningsstruktur. Under 1980-talet bedrev den danska regeringen ett slags fotnotspolitik som innebar att man reserverade sig i en mängd frågor och betraktades som en NATO-medlem med låg profil.

Positivt till missilförsvaret

Efter kalla krigets slut öppnade sig nya möjligheter för Danmark att söka en mer aktiv roll på det säkerhetspolitiska området. Den mer aktiva rollen får anses ha inletts under Kuwaitkriget år 1991, då korvetten Olfert Fischer sändes till Persiska viken. Sedan följde NATO-operationer i Bosnien och Kosovo som innebar att fredsfrämjandeoperationer kom att bli en tydlig del av dansk säkerhetspolitik. I Afghanistan var danska specialstyrkor på plats kort efter det att den militära insatsen inleddes i början av år 2002, och idag har Danmark närmare 500 man utplacerade i Irak.

Danmark profilerar sig idag som en pålitlig partner till USA och bidrar aktivt till förnyelsearbetet inom NATO i linje med slutsatserna från NATO:s toppmöte i Prag i november år 2002.¹ Särskilt hög prioritet ges till NATO:s utryckningsstyrka (NRF) som skall utgöra katalysatorn i NATO:s förändringsarbete samt internationellt samarbete som förbereder danska styrkor för snabba och robusta insatser. Den danska regeringen har också ställt sig positiv till att frågan om missilförsvaret diskuteras inom NATO och kan komma att spela en viktig roll i upprättandet av det amerikanska missilförsvaret genom Thulebasen på Grönland.

Ökad roll för militära styrkor

Men det är framför allt det danska stödet till USA i kampen mot terrorism som stärkt den danska relationen till USA. Terrordåden den 11 september fick tydliga konsekvenser även för dansk säkerhetspolitik. Danska regeringen bör-

jade nu allt mer fokusera på asymmetriska och oförutsägbara hot i form av internationell terrorism och massförstörelsevapen. Dessa hot skulle inte nödvändigtvis uppstå i Danmarks geografiska närhet. Det gällde därför att säkerställa att Danmark har kapacitet att bemöta, men även förebygga hot där de uppstår. Det skulle emellertid inte kunna ske på

en viss kapacitetsspecialisering. Detta skall öka möjligheten att omgående leverera en rad insatsklara utryckningsstyrkor av hög kvalitet för att kunna delta i hela spektret av internationella insatser.

Det problematiska försvarsförbehållet

NATO förblir hörnstenen för dansk säkerhetspolitik, men ut-

Korvetten Olfert Fischer och utbåten Sælen deltog i Irakkriget. Olfert Fischer även i Kuwaitkriget 1991.

egen hand. Organisationer som NATO, EU och FN är fortfarande centrala, men Danmark måste också kunna arbeta i koalitioner mellan länder.

Det intressanta är att militära styrkor nu åter kom att bli ett säkerhetspolitiskt instrument för danska beslutsfattare, och i Afghanistan och Irak tar Danmark steget från fredsfrämjande insatser till ren krigföring. Erfarenheterna från dessa operationer skulle visa att det ställs höga krav om Danmark skall betraktas som en relevant partner. Detta har fått konsekvenser för det danska försvaret som enligt brittisk modell skall bli mindre, men skarpare. I framtiden kommer det att bli aktuellt med en ökad omställning till internationella insatser och ökad beredskap för att hantera terrorhot, men också

vecklingen inom EU på försvarsområdet börjar bli en allt viktigare fråga för den danska regeringen. Här har det danska EU-undantaget på försvarsområdet blivit allt mer besvärande. Undantaget begränsar Danmarks inflytande i centrala säkerhets- och försvarspolitiska frågor i EU och förhindrar Danmark att delta i militär krishantering inom EU:s ram. I

takt med att samarbetet mellan EU och NATO blir allt tätare kan det danska undantaget på försvarsområdet även få konsekvenser Danmarks roll inom NATO. Men försvarsförbehållet kan endast avskaffas genom en folkomröstning, och en sådan lär inte bli aktuell förrän efter nästa parlamentsval som skall äga rum senast i november 2005.

Hur väl har då danskarna lyckats med att söka en större roll inom säkerhetspolitiken? Det är tydligt att Danmark på olika sätt gynnas genom sin nära relation till USA. Samtidigt är det inte lätt för ett litet land med begränsade resurser att spela en strategisk roll. Genom att välja nischer har emellertid danskarna kunnat profilera sig mer tydligt inom säkerhetspolitiken. Samarbetet med de baltiska länderna är ett konkret exempel där Danmark kunnat dra nytta av att man är det enda nordiska land som är både medlem i EU och NATO. Med EU- och NATO-utvidg-

ningen i hamn har Danmark uppnått två av sina viktigaste utrikespolitiska prioriteringar.

Fortfarande utgör försvarsförbehållet ett betydande problem för Danmark. Ju mer det europeiska försvarssamarbetet utvecklas desto högre pris kommer danskarna att betala för att stå utanför. Förbehållet begränsar också Danmarks möjligheter att agera som en brobyggare mellan USA och Europa i centrala säkerhetspolitiska frågor. Det är således balansen mellan det transatlantiska och europeiska som idag utgör den största utmaningen inom dansk säkerhetspolitik. ■

Nicola Clase är minister vid Sveriges ambassad i Köpenhamn

¹ Vid NATO-toppmötet i Prag i november år 2002 fattade alliansens stats- och regeringschefer ett antal avgörande beslut om nya medlemmar, nya kapaciteter och nya partnerskap som skall säkra alliansens fortsatta roll som garant för fred och säkerhet i det euroatlantiska området.

Foton: Försvarets Bildbyrå/Per Körnefelt

Stefan Forsell:

Iran och "The Greater Middle East"

Trafik i Teheran.

Foto: Stefan Forsell

Landet utsätts för så starkt inre och yttre tryck att dess förutsättningar att fortleva i sin nuvarande politiska utformning är små.

Det första intrycket som möter oss i Teheran är trafiken. Den är fruktansvärd. Kommersen är i full gång längs gatorna men framförallt inne på bazaarerna. Bazaarerna kan liknas med städer i städerna, där allt finns att köpa, sanktionerna till trots.

Allt från västerländska högmoderna konsumtionsartiklar, som digitalkameror, till klassiska iranska produkter, som handgjorda mattor, saluförs i stånden. På taken syns parabolantennor trots att dessa är förbjudna. C:a 5 000-10 000 parabol beslagtogs årligen, men ett visst utländskt inflytande når ändå fram till den iranska vardagen. Dagspressen är däremot statskontrollerad och utdelas nästan gratis till medborgarna.

Iran har c:a 68 miljoner invånare och huvuddelen av dessa är perser. Stoltheten över den persiska historien är påtaglig och upplevelsen av att befinna sig i "civilisationens vag-

ga" är svår att undgå. Den persiska kulturen, 7 000 år, jämförs med den yngre amerikanska kulturen med förakt. I Iran är 90 % shia-muslimer och religionens implikation på vardagen är påtaglig då alla kvinnor, turister som infödda, bär schal över huvudet. På Teherans gator står mängder av arbetslösa män som saknar arbete. Arbetslösheten är stor, enligt vissa källor upp till 60 %, och hälften av den iranska befolkningen är under 20 år. Männerna specialiserar sig på försäljning av specifika artiklar som gummipackningar eller mopedbensin från dunk. Staden känns trygg att röra sig i, och människor be-

möter oss mycket vänligt. Turismen är endast c:a 10 000/år utöver de c:a 50 000 affärsmän som årligen besöker landet. Bäst samtalspartners finner man i äldre personer då språkkunskaperna i engelska tycks begränsade hos de yngre. Lite "svenskkänsla" får vi under vårt besök genom den vitt spridda reklamen för svenska företag som Volvo och SKF i staden.

Från revolution till en "ondskans axelmakt"

1979 störtades shahen och Ayatolla Khomeini återvände till miljoner jublande och beundrande iranier. Khomeini skapade med stöd av nationalism och islamsk fundamentalism den prästdominerade Islamiska republiken. Idag innehas den politiskt viktiga befattningen som Irans främste ledare av Ayatolla Ali Khamenei. Den islamiska republikens president är Mohammed Khatami, som tillträdde 1997. En man som i väst uppfattas som liberal. Värt att notera är att Khatami deltog i stormningen av den amerikanska ambassaden vid revolutionen, en byggnad som idag

är förläggning för en enhet ur det revolutionära gardet och att han är gift med Khomeinis dotterdotter. Khatamis stora seger 1997 med 77 % av rösterna gjorde att många hoppades att reformer skulle leda till att relationen till omvärlden förbättrades. Något som inte har förverkligats. Sedan 2003 är Iran under press från IAEA angående landets kärnvapenprogram. Folkets och omvärldens besvikelse över uteblivna reformer är stor. Reformförslagen har varit många men praktiskt taget samtliga har hejdats av Vaktarrådet. Detta består av de högsta lärda och respekterade prästerna och överprövar samtliga politiska beslut för att kontrollera om dessa är samstämmiga med Islam. Inför årets val hejdade Vaktarrådet alla reformer redan före valet. De som uttryckt reformidéer fick inte ställa upp. Valdeltagandet nedgick till strax över 50 % vilket undergräver det nyvalda parlamentets legala ställning. Parlamentet (*majlis*) domineras således av konservativa idag och Vaktarrådet behåller den överprövande rätten för politiska

beslut. Den islamiska republiken leds av en elit med nära kopplingar mellan prästerskap och regering och västerländska föreställningar om landets reformmöjligheter är överskattade. Något som även den iranska befolkningen är medveten om.

"The Greater Middle East!"

USA, som inte har några diplomatiska förbindelser med Iran vidhåller sina sanktioner mot landet. Detta är något som förbittrar relationerna mellan länderna. Iran stödde USA vid invasionen av Afghanistan. Trots detta stöd utpekades landet som en av "ondskans axelmakter". Vid State Department i USA fokuseras mot en idé om "the Greater Middle East". Flera handläggare, tidigare specialiserade på forna Sovjetunionen, är idag omdirigerade till Mellanöstern. Tankarna om "The Greater Middle East" innebär att demokrati skall spridas till regionen. Andra värden som skall exporteras är fri handel och yttrandefrihet, krafter som inte kan eller får hejdas. Exporten av dessa värden är överord-

Bazaargata i Teheran.

Foto: Stefan Forsell

nad den tidigare så prioriterade stabiliteten i regionen. Kriget mot terrorismen ger att målet helgar vilka medel USA väljer att använda sig av, och supermakten skapar nya allianser med stater med begränsade demokratiska värderingar. Pakistan utnämndes nyligen som en av USA:s närmaste allierade och andra stater som USA etablerat politiska och militära relationer med är Azerbajdzjan och Turkmenistan. I Afghanistan och Irak finns stora amerikanska styrkor. Turkiet är sedan långt tillbaka en viktig amerikansk allierad, det turkiska bakslaget inför Irakkriget 2003 till trots och i Persiska viken finns den mäktiga 5:e flottan. Därmed är Iran inringat av USA och dess allierade.

Att CIA är aktivt i Iran idag är rimligt att anta. CIA stödde på 70-talet en kontrarevolution för att behålla shahen vid makten. Korruptionen i Iran är utbredd och med tillgång till dollar kan det mesta lösas. Något som underlättar subversiv verksamhet. En radiostation, "Radio Fria Iran", tycks sända på samma sätt som "Radio Fria Tikrit" sände före krigsutbrottet i Irak.

Irans perspektiv

Kharrazi, Irans utrikesminister sedan 6 år, hävdar att grunden för många problem är regionens ekonomiska underutveckling. Det är en utmaning att skapa ekonomiska och sociala förutsättningar motsvarande omvärldens för Mellanöstern. Kharrazis lösning handlar om ett samarbete i regionen på iranska villkor. Villkor som kräver att alla utländska styrkor ska ut ur regionen. Hans vision är att 800 miljoner människor i islamska länder samlas i ett ekonomiskt samarbete. Exemplet Kharrazi ger är regionalt ihopkopplade faciliteter för energiproduktion som exempelvis gasnätverk. Att Iran eftersträvar dessa nätverk av produktionsfaciliteter har stora säkerhetspolitiska implikationer

då en väpnad aktion mot någon av de i nätverket ingående staterna skulle ge omedelbara konsekvenser för relationen mellan angriparen och övriga i nätverket.

En känslig och mycket aktuell fråga är utvecklingen av kärnteknik. Kharrazi uttalar att:

Utvecklingen av kärnteknik kan ej hindras, den är ett resultat av en enorm investering. Iran har stora lager av uran och landet har kapacitet att producera och sälja. President Bush anger att enbart vissa länder ska ha denna rätt men ingen kan frånta Iran denna rättighet. Apropå centrifuger är detta ingen stor sak utan det är ett fullt legitimt forskningsprojekt och alla har rätt att utveckla bättre tekniker.

Iran avser producera och exportera kärnbränsle trots att det finns ett överskott på världsmarknaden. Det är således inte frågan om en bra affär utan mer om prestige, eller med en mer negativ tolkning, om att skaffa sig kärnvapentechnologi. Utrikesministern uttalar också att regionen mycket väl skulle kunna vara kärnvapenfri. Detta ska dock gälla alla stater i regionen. Underförstått är detta framförallt riktat mot Israel.

Det finns nära förhållanden mellan shia i Iran och Irak, och den Irakiska ayatollan al-Sistani är högt respekterad i bägge länderna. Ett tecken på att USA misstänker att Iran är inblandat i oroligheterna i Irak är marsbeslutet om stängning av 16 av de 19 passager som finns mellan länderna. Det värsta som kan hända Iran torde vara att Irak blir en framgång för USA.

Då står Iran på tur. Så länge Irak inte kan utpekas som en amerikansk framgång finns endast begränsat manöverutrymme för den amerikanska visionen om "The Greater Middle East".

Vad händer i framtiden?

Irans förutsättningar att fortleva i sin nuvarande politiska utformning tycks mycket små. Det finns ett internt missnöje i landet av flera orsaker. Några av dessa är den stora arbetslösheten, enligt vissa uppgifter upp till 60 %, en annan är den unga befolkningen som inte ser någon framtid i sitt eget land. En tredje orsak är missnöjet med de hejdade reformerna. Iranierna i gemen besöker inte moskéer särskilt ofta, vilket också underminerar prästernas direkta inflytande.

Iran utsätts också för ett starkt yttre tryck. USA har etablerat militära samarbeten med nästan samtliga Irans grannländer och Irans främsta allierade, Syrien och Libanon är avskärmade av den amerikanska närvaron. Den fortsatta iranska strävan efter kärnteknologi torde vara kontraproduktiv för iransk säkerhet då den ger incitament till en utländsk intervention. Kärnteknikprogrammet har dock starka ideologiska förespeglingar med hänsyn till Irans upplevda hot från USA och Israel. Om terrorism eller massförstörelsevapen upptäcks kommer USA, trots sin svåra situation i Irak, att snabbt ingripa med militära maktmedel. Att avvakta och invänta en iransk implosion ger dock ännu fler strategiska fördelar. ■

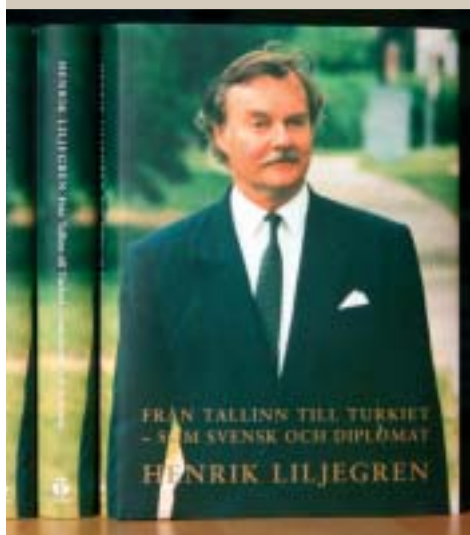
Stefan Forsell är överstelöjtnant och strategilärare vid Försvarshögskolan

Artikelns grundar sig till huvuddelen på erfarenheter från deltagandet i IPIS (Institute for Political and International Studies)14:e konferens om Persiska Viken i Teheran samt besök vid State Department i Washington.

Henrik Liljegren

FRÅN TALLINN TILL TURKIET – SOM SVENSK OCH DIPLOMAT

FRÅN HÄNDELSESNAS OMEDELBARA EPICENTRUM OCH INNERSTA DIPLOMATKRETS berättar Henrik Liljegren i sin nya bok om stämninglägen, samtal och politiska turer från vår samtids viktigaste händelser, när Berlinmuren rämnade och Tyskland återförenades, Baltikum befriades och Sveriges säkerhetspolitiska doktrin omformulerades. Vi får på nära håll följa de turer som ledde fram till det svenska EU-medlemskapet, det idoga diplomatiska arbetet under kalla kriget, östblockets fall och de forna öststaternas inträde i såväl Nato som EU.

»Frihet kommer inte av sig själv. Det är i själva verket nödvändigt att demokratier med alla till buds stående medel aktivt bidrar till att stärka reformprocesser i diktaturer. En intelligent diplomati är ett viktigt instrument i sammanhanget.« UTDRAG UR BOKEN.

Henrik Liljegren kom under andra världskriget till Sverige som flykting från ett sovjetockuperat Estland. Han har varit diplomat i Stockholm, Västberlin, Tokyo och Paris, säkerhetspolitisk expert på UD, översättare av Heinrich Böll och talskrivare åt Olof Palme. Han har varit Sveriges ambassadör i Ankara, Östberlin, Bryssel och Washington. Han försvarar med kraft diplomatins roll som frihetlig katalysator och hävdar att Sverige med en aktiv diplomati kan spela en roll även under 2000-talet.

TIMBRO

Läs mer på www.timbro.se/liljegren

Bokbeställning

Jag beställer ..... ex av boken FRÅN TALLINN TILL TURKIET – SOM SVENSK OCH DIPLOMAT av Henrik Liljegren à 246 kr till 30 % lägre pris. (Ca-pris i handeln 351 kr, 550-6, Timbro inb 336 sidor). Porto tillkommer.

NAMN

ADRESS

POSTADRESS

E-POST / FÖR INFO OM BOKNYHETER FRÅN TIMBRO

VÅRT FÖRSVAR

TIMBRO, BOX 5234, 102 45 STOCKHOLM, FAX 08-587 898 55, TEL 08-587 898 00, INFO@TIMBRO.SE

E
G
O
N

Teknologi för en värld i ständig förändring.

Att utveckla morgondagens produkter, tjänster och system inom områden som försvar, flyg och rymd kräver kvalificerade kunskaper inom några av teknikens mest avancerade områden.

Saab är ett av få företag i världen som har den kompetens som krävs – inom exempelvis systemintegration, datafusion, simulerings- och sensorteknologi – för att möta utmaningar i teknikens absoluta framkant. Och som äger förmågan att omvandla ny kunskap till funktionella och nyttiga lösningar för kunder världen över.

Vill du veta mer om Saab och de tekniska utmaningar vi är engagerade i, är du välkommen att besöka oss på www.saab.se

SAAB